

ŠVIETIMO
IR MOKSLO
MINISTERIJA

Specialiosios
pedagogikos
ir psichologijos
centras

UGDYMOSI POREIKIŲ, KYLANČIŲ
DĖL NEPALANKIŲ APLINKOS
VEIKSNIŲ, ATPAŽINIMO KRITERIJAI IR
REKOMENDACIJOS DĖL INDIVIDUALIOS
PAGALBOS MOKINIAMS, TURINTIEMS
UGDYMOSI POREIKIŲ DĖL NEPALANKIŲ
APLINKOS VEIKSNIŲ

Rekomendacijas parengė:

doc. dr. **Jolita Buzaitytė – Kašalynienė** (*Vilniaus universitetas*)

Dalė Daiva Gasparavičiūtė (*Prienų švietimo pagalbos tarnyba*)

prof. dr. **Vida Gudžinskienė** (*Mykolo Romerio universitetas*)

Alma Radvilė (*Raseinių rajono švietimo pagalbos tarnyba*)

Siūlymus ir pastabas teikė Švietimo ir mokslo ministerijos ir Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro specialistai: Asta Dilytė, Ona Mačiulytė, Vaida Stupurienė, Sandra Valantiejiienė

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-454-371-5 (internetinis)

© Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, 2018

© Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, 2018

TURINYS

IVADAS	5
1. UGDYMOŠI POREIKIŲ, KYLANČIŲ DĖL NEPALANKIŲ APLINKOS VEIKSNIŲ, ATPAŽINIMO KRITERIJAI IR JŲ TAIKYMO REKOMENDACIJOS	7
1.1. Ugdymuisi palanki ir nepalanki aplinka. Nepalankių aplinkos veiksnių įtaka mokinio emocinei, socialinei, pažintinei raidai	7
1.2. Ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, samprata ...	15
1.3. Ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, atpažinimo kriterijai ir požymiai	18
1.4. Ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, tenkinimo galimybės	25
2. REKOMENDACIJOS DĖL INDIVIDUALIOS PAGALBOS MOKINIAMS, TURINTIEMS UGDYMOŠI POREIKIŲ DĖL NEPALANKIŲ APLINKOS VEIKSNIŲ, TEIKIMO	28
NAUDOTA LITERATŪRA	41
PRIEDAI	44
1 priedas. Mokinio stebėjimo lapas	44
2 priedas. Individualios pagalbos mokiniui teikimas	46
3 priedas. Rekomendacijos mokytojui dėl individualaus ugdymo plano sudarymo	47
4 priedas. Individualaus ugdymo planas (formos pavyzdys)	48
5 priedas. Mokytojo individualaus pokalbio su tėvais (globėjais, rūpintojais) aprašymas	50
6 priedas. Bendradarbiavimo su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais) gairės ..	51
7 priedas. Pokalbio su tėvais (globėjais, rūpintojais) išankstinis planas	53
8 priedas. Apsauginiai veiksniai	54
9 priedas. Aktyvumo sunkumų turinčių mokinių ugdymo rekomendacijos	56
10 priedas. Individualios pagalbos mokiniui, turinčiam ugdymosi poreikių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, teikimo schema	59

Lietuvos mokinių pasiekimai, matuojami EBPO PISA¹ tyrimo metu, Lietuvos pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo ir brandos egzaminų rezultatai byloja apie mokinių patiriamus mokymosi sunkumus. Mokinių iš nepalankios ekonominės, socialinės, kultūrinės aplinkos pasiekimai yra žymiai prastesni už jų bendraamžių pasiekimus. Tam įtakos gali turėti mokymosi sunkumai, kylantys dėl nepalankių aplinkos veiksnių. Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros duomenimis, nemažai mokytojų vis dar yra linkę atsiriboti nuo nepažangių ir nemotyvuotų mokinių.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje (1995) akcentuojama mokinių įvairovė ir kiekvieno mokinio teisė būti ugdomam pagal savo gebėjimus. Individualaus ugdymo svarbą pabrėžia ir Lietuvos strateginiai dokumentai – Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, Geros mokyklos koncepcija. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme kalbama apie mokinių teisę ugdyti(s) remiantis jų gebėjimais, polinkiais bei tėvų (globėjų, rūpintojų) teisę būti informuotiems apie mokinių ugdymo(si) poreikius. Siekiant tai įgyvendinti turėtų būti nustatomi visų mokinių ugdymo(si) poreikiai.

Ugdymas, pagal individualius mokinių poreikius, sudarytų galimybes ne tik įgyti pagrindinių žinių, bet ir geresnes sąlygas siekti aukštesnių gebėjimų, mažintų socialinę atskirtį, kuri neigiamai veikia bendrus mokinių pasiekimus, didina ankstyvą mokinių pasitraukimą iš ugdymo proceso.

Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programose nurodoma, jog mokytojai turi gebėti profesionaliai atpažinti mokinių poreikius, įžvelgti gabumus, mokymosi ir socialiai problemiškas sritis (specialiuosius ugdymosi poreikius, problemišką elgesį, socialinės nelygybės požymius ir kt.) ir laiku ieškoti tinkamų sprendimų: pritaikyti ugdymo metodus, bendradarbiauti tarpusavyje ir su švietimo pagalbos specialistais, tarpinstitucinėmis komandomis, tėvais (globėjais, rūpintojais). Tačiau LR valstybės kontrolės Valstybinio audito ataskaitos „Ar gali gerėti Lietuvos mokinių pasiekimai?“ (2017) 3 išvadoje konstatuojama, kad mokyklos ir jų steigėjai nenustato arba nemoka nustatyti visų mokinių individualių ugdymosi poreikių, todėl neužtikrinamas ugdymas, kiekvienam pagal poreikius. Valstybės kontrolės audito ataskaitos išvadosse taip pat nurodoma, kad mokyklų vadovai ir mokytojai pageidautų priemonių, metodikų, gairių, kurios padėtų atpažinti mokinių poreikius.

1 Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/edu/universal-basic-skills-9789264234833-en.htm>.

Siekiant laiku atpažinti mokinių ugdymosi poreikius, kylančius iš nepalankaus socialinio, kultūrinio, ekonominio konteksto, dėl nepalankių aplinkos sąlygų / veiksnių, ir laiku suteikti kryptingą pagalbą, užkertant kelią kylantiems mokymosi sunkumams, ankstyvam iškritimui iš švietimo sistemos, buvo parengti Ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, atpažinimo kriterijai ir rekomendacijos dėl pagalbos priemonių mokiniams, turintiems ugdymosi poreikių dėl nepalankios aplinkos veiksnių (toliau – Rekomendacijos), kurios padės pedagogams kuo anksčiau pastebėti, operatyviau reaguoti ir spręsti kylančias problemas bei suteikti mokiniui reikalingą pagalbą. Tikimasi, kad šios rekomendacijos, jose pateikiamos nuorodos bus naudingos tiek jauniems, neseniai pedagoginį kelią pradėjusiems, tiek ir didesnį pedagoginio darbo stažą turintiems mokytojams.

1 UGDYMO SI POREIKIŲ, KYLANČIŲ DĖL NEPALANKIŲ APLINKOS VEIKSNIŲ, ATPAŽINIMO KRITERIJAI IR JŲ TAIKymo REKOMENDACIJOS

1.1. UGDYMU ISI PALANKI IR NEPALANKI APLINKA. NEPALANKIŲ APLINKOS VEIKSNIŲ ĮTAKA MOKINIO EMOCINEI, SOCIALINEI, PAŽINTINEI RAIDAI

PALANKI IR NEPALANKI APLINKA

Palanki aplinka – tai pagarba vaiko poreikiams, jausmams, mintims, pozityvus dėmesys ir reikalinga pagalba, o kartu tai apima ir sunkumus, iššūkius, vaiko amžių atitinkančią riziką. Mokiniai palankios aplinkos sąlygos padeda vystyti jo intelektualius gebėjimus, mąstymui, suvokimui, kalbai, atminčiai, vaizduotei, bendravimo ir bendradarbiavimo, emocijų valdymo kompetencijoms, savivokai, pasitikėjimui savimi, adekvačiam savęs vertinimui ir kt.

Aplinka turi būti palaikanti ir stimuliuojanti vaiko raidą. Vaikas turi jaustis saugus, mylimas, pripažintas, reikalingas, jis turi jausti suaugusiųjų rūpestį ir bendraamžių grupės priėmimą. Vaikui turi būti keliami jo brandą atitinkantys reikalavimai ir vertinamos jo pastangos. Išvardintų psichosocialinės, pažintinės raidos poreikių patenkinimo trūksta mokiniams, augantiems nedarniose, smurtaujančiose, emociškai šaltose, asmeninių psichologinių problemų, priklausomybių turinčiose, skyrybas, laikiną atsiskyrimą išgyvenančiose, skurdą, nepriteklis ir kt. sunkumų patiriančiose šeimose. Tokiomis aplinkybėmis ***gali sulėtėti mokinių pažintinė raida, nesusiformuoti arba sumažėti mokymosi motyvacija, o tai gali sąlygoti mokymosi sunkumų atsiradimą***: žemus mokinių pasiekimus (pažangumą), pamokų praleidinėjimą, atsilikimą, atmetinai atliekamus namų darbus, bendrųjų programų turinio neįsisavinimą ir kt. Nepatenkinti ugdymosi poreikiai, kylantys dėl nepalankių aplinkos veiksnių, tiesiogiai daro įtaką vaiko mokymosi sunkumams. Pavyzdžiui, jei mokymosi sunkumus patiriančiam mokiniui, nėra suteikiama tinkama ir laiku artimosios aplinkos (tėvų (globėjų, rūpintojų), mokytojų, švietimo pagalbos specialistų ir kt.)

pagalba, didėja tikimybė šio mokinio ankstyvam pasitraukimui iš švietimo sistemos arba iškritimui iš mokyklos neįgijus pagrindinio išsilavinimo, be kurio vėliau jaunuolis negali pereiti į aukštesnę švietimo pakopą ir įgyti profesiją ar specialybę, todėl dar vėliau negali integruotis į darbo rinką ir t.t.

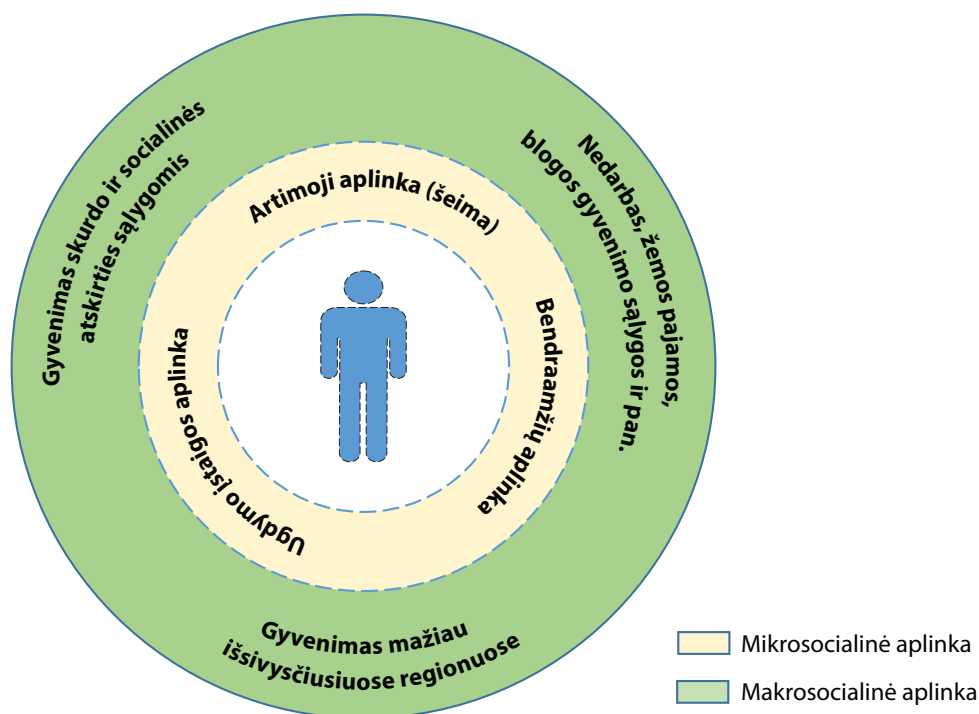
Nepalankūs aplinkos veiksniai, nepatenkinti psichosocialinės raidos poreikiai nebūtinai reiškia, kad mokinys turės mokymosi sunkumų. Nepalankių veiksmų poveikį gali kompensuoti apsauginiai veiksniai, kurie padeda mokiniams patenkinti jų ugdymosi poreikius, įveikti dėl nepalankių aplinkos veiksnių kylančią mokymosi sunkumų riziką. Taigi, labai svarbu vertinti aplinkos ir asmeninių veiksnių visumą.

VAIKO RAIDĄ, JĄ SUPANTI APLINKA. NEPALANKŲS APLINKOS VEIKSNIAI

Vaiko raida apima kelias sritis: **fizinę** (kūno pasikeitimai, sveikata, motoriniai gebėjimai ir kt.), **pažintinę** (mąstymas, suvokimas, kalba, intelektiniai gebėjimai ir kt.) ir **psichosocialinę** (elgesys, emocijos, asmenybė bei tarpusavio ryšiai su kitais žmonėmis, bendravimo gebėjimai ir kt.).

Visos trys raidos sritys yra tarpusavyje susijusios. Kiekvienoje srityje kyla ugdymosi poreikiai, kuriuos aplinka privalo patenkinti. Poreikių patenkinimas sudaro prielaidas vaiko augimui ir brendimui. Vaikams augant, bręstant jų poreikius atliepiančioje / patenkinančioje aplinkoje kiekvienoje iš šių sričių vyksta pokyčiai: vystosi vaiko mąstymo gebėjimai, sudėtingėja emocijos ir jų valdymas, ugdosi socialinės kompetencijos, formuojasi savivaizdis / savivoka, savęs vertinimas ir pasitikėjimas savimi. Sulėtėjus ar sutrikus kuriai nors vienai raidos sričiai, nukenčia ir visos vaiko asmenybės raida.

Vaiko emocinei, pažintinei, psichosocialinei **raidai didelę įtaką daro jį supanti aplinka**, kurią galima suskirstyti į **mikrosocialinę** ir **makrosocialinę**:

Vaiko socializacija yra suprantama kaip nuolatinis normų, vertybių, taisyklių perėmimas (tapimas sociumo (žmonių bendruomenės) dalimi) sąveikaujant su mikrosocialine ir makrosocialine aplinkomis. Mikrosocialinę aplinką sudaro artimoji aplinka, ugdymo įstaigos aplinka, bendraamžių grupės aplinka bei kitos aplinkos, kuriose vaikas dalyvauja, praleidžia reikšmingą savo laiko dalį ir turi tiesiogines sąveikas, artimus ryšius (pvz., bendruomenė, vaikų dienos centras, neformaliojo švietimo įstaiga / teikėjas, vaikų ir jaunimo nevyriausybinių organizacijų ir kt.). Makrosocialinę aplinką sudaro socioekonominės sąlygos ir visuomenėje vykstantys procesai, pavyzdžiui, nedarbas, skurdas, socialinė atskirtis, paslaugų kokybė ir kt. Tam tikros mikrosocialinės ir makrosocialinės aplinkos sąlygos, kaip šeimos, ugdymo įstaigos, švietimo sistemos, bendraamžių grupės savybės gali sudaryti mokinio raidai nepalankias sąlygas, t. y. tapti tais nepalankiais aplinkos veiksniais lemiančiais mokymosi sunkumų susiformavimą. Laiku suteikta pagalba gali duoti naudos ne tik pačiam mokiniui, bet ir visuomenei. Tai gali padėti ateityje išvengti socialinės atskirties, mažinant socialines – ekonomines problemas tokias, kaip nedarbas, nusikalstamumas, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas ir pan. Pagalba didina kiekvieno asmens ir visuomenės gerovę.

Nepalankūs aplinkos veiksniai – aplinkos sąlygos arba aplinkybės, **didinančios nepalankiausias pasekmes tolygiai vaiko raidai**. Vienas ar keli nepalankūs aplinkos veiksniai nebūtinai sąlygoja netolygią vaiko raidos eigą ar mokymosi sunkumų atsiradimą.

MIKROSOCIALINĖS APLINKOS NEPALANKŪS VEIKSNIAI

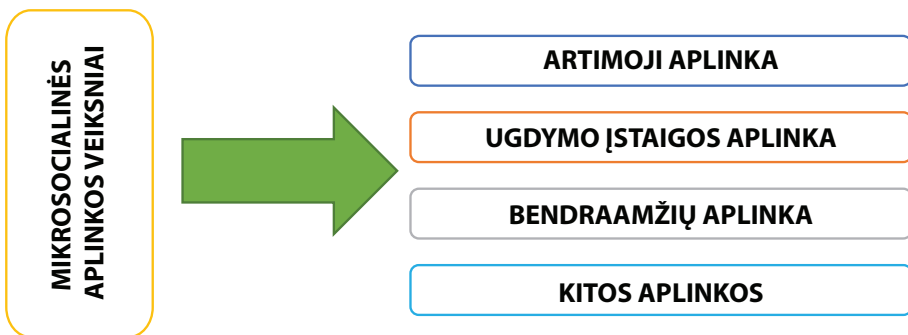
Vaiko augimui ir asmenybės brandai didelę įtaką daro jo artimoji aplinka, ugdymo įstaigos aplinka bei bendraamžių grupės aplinka. Šiose pagrindinėse mikrosocialinėse aplinkose vaikas gyvena reikšmingą savo gyvenimo dalį ir kuria artimus ryšius. Mikrosocialinė aplinka taip pat formuoja mokinio nuostatas, vertybes, elgesį, charakterį, jose yra / turi būti tenkinami mokinių fizinės, emocinės, socialinės (psichosocialinės) ir pažintinės raidos poreikiai. Gali būti ir kitos, mokinio raidai reikšmingos, aplinkos, kuriose mokinys pasirenka dalyvauti (neformaliojo švietimo įstaiga / teikėjas, vaikų ir jaunimo nevyriausybinių organizacijų ir kt.) arba patenka dėl susiklosčiusių aplinkybių (globos namai, vaikų dienos centras, vaikų socializacijos centras ir kt.). Pirmaisiais gyvenimo metais vaiko ugdymuisi reikšmingos įtakos turi jo artimoji aplinka arba šeima, vaikui augant atsiranda kitos mikrosocialinės aplinkos ir jų reikšmė didėja, pavyzdžiui, vaikas pradeda lankyti ugdymo įstaigą, susiduria su kitomis taisyklėmis, lūkesčiais, sutinka kitus suaugusius, kurie turi kitokias nuomones, kitus reikalavimus, vaikai čia susitinka su kitais vaikais ir mokosi su jais sugyventi. Paauglystėje išauga bendraamžių draugų grupės reikšmė, dėl asmens raidai būtino laipsninio atsiskyrimo nuo tėvų, savarankiškėjimo ir tapimo suaugusiuoju. Mikrosocialinės aplinkos nepalankius veiksnius galima skirstyti į:

Nepalankūs vaiko artimosios aplinkos veiksniai:

- Nuolatiniai **tėvų (globėjų, rūpintojų) tarpusavio nesutarimai, pykčiai, barniai**, vaikams girdint, įtraukiant vaikus, verčiant juos rinktis vieno iš tėvų (globėjų, rūpintojų) pusę. Vaikai tampa tėvų (globėjų rūpintojų) nesutarimų įkaitais, sąjungininkais arba priešininkais, išgyvena kaltės, pykčio, baimės ir kt. jausmus, **nesulaukia tėvų (globėjų, rūpintojų) dėmesio, palaikymo**.
- Bet kokios formos **smurtas artimoje aplinkoje** (šeimoje). Patiriantys smurtą ar gyvenantys smurtinėje aplinkoje vaikai yra labiau linkę agresyviau elgtis, nusikalsti, dažniau patiria psichosocialinių sunkumų ar psichikos sutrikimų, pvz., depresija ir kt., nes šeimoje nepatenkinamas esminis saugumo poreikis.
- **Socialinių ir emocinių vaiko poreikių netenkinimas šeimoje** (emociškai šalti, užsisklendę savyje tėvai (globėjai, rūpintojai)). Tokie mokiniai gali turėti psichologinių ir socialinių santykių kūrimo bei jų palaikymo sunkumų. Pavyzdžiui, vaikai gali būti nepastovios nuotaikos, irzlūs, agresyvūs, maištingi, nepaisyti taisyklių ir normų, nepasitikėti savimi ir aplinkiniais, todėl jų santykiai su tėvais (globėjais, rūpintojais) ir mokytojais yra konfliktiški. Jie kur kas dažniau gali susirgti depresija, turėti polinkį į savižudybę. Tyrimais nustatyta, kad asmenys, kurie vaikystėje tėvų (globėjų, rūpintojų) elgesį suvokė kaip atstumiantį, jautė

emocinės šilumos trūkumą, turėjo daugiau emocinių sunkumų, buvo labiau linkę į agresyvumą, delinkventiškumą.

- **Atsiskyrimas nuo vieno ar abiejų tėvų (globėjų, rūpintojų)** dėl skyrybų, darbo migracijos, tėvystės teisių netekimo ir kt. sukelia liūdesį, ilgesį, nerimą ir baimę visai netekti tėvų (globėjų, rūpintojų), asmeninę kaltę dėl tėvų išvykimo, **nesaugumą dėl pažeisto, nepatenkinto prieraišumo poreikio**.
- **Vieno ar abiejų tėvų (globėjų, rūpintojų) priklausomybių**, kurias dažnai lydi vaiko nepriežiūra. Tėvai (globėjai, rūpintojai) **dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo** negeba / arba nepilnai patenkina vaiko psichosocialinius poreikius. Tokiu atveju vaikui tenka jo amžiaus neatitinkantys vaidmenys (pavyzdžiui tėvo arba mamos) ir atsakomybė už save, namų ruošos darbus, mažesnius brolius, seseris ir pan. Šiems mokiniams gali būti būdingas savęs nuvertinimas, socialinė izoliacija, užsisiklindimas, psichologiniai ir socialinės adaptacijos sunkumai. Dėl netinkamo tėvų (globėjų, rūpintojų) gyvenimo būdo ar sąlygų vaikas gali nuolat savyje nešiotis gėdos ir kaltės jausmus, nedrįsti pasisakyti mokytojams, psichologams ar kitiems ugdymo įstaigos darbuotojams apie problemas, nenorėti, kad apie tėvų (globėjų, rūpintojų) priklausomybes sužinotų kiti asmenys. Šie mokiniai patiria nerimą, o nerimaudami jaučiasi bejėgiai.

Nepalankūs ugdymo įstaigos aplinkos veiksniai:

- **Ugdymo tikslai ir programos, neatitinkančios individualių mokinio galių ir poreikių.** Mokykloms tenka nemažas iššūkis lanksčiai formuoti ugdymo turinį, pritaikyti jį įvairių gebėjimų ir poreikių mokiniams. Kai ugdymo tikslai, medžiagos įsisavinimo tempas yra parenkami atsižvelgiant tik į vidutinių gebėjimų mokinius, kyla grėsmė, kad dalis mokinių arba negebės įsisavinti mokomosios medžiagos, arba mokomoji medžiaga bus per lengva jų gebėjimams. Nepakankamas ugdymo turinio individualizavimas žemesnių gebėjimų vaikui ir dėl to kylančios nuolatinės mokymosi nesėkmės, kelia vaikui stresą, nusivylimą savimi ir nepasitenkinimą,

mažina jo mokymosi motyvaciją. Aukštesnių gebėjimų vaikui nepritaikyta ugdymo programa pratina jį prie greitos sėkmės, nuobodulio, nesiformuoja nuoseklaus darbo įgūdžiai.

- **Inovatyvių, vaikui patrauklių ugdymo metodų taikymo trūkumas.** Mokymo procese dažniausiai yra taikomi tradiciniai mokymo metodai skirtingų ugdymosi poreikių turintiems vaikams. Per mažai dėmesio yra skiriama aktyviems, patirtinio mokymosi, kritinio mąstymo ugdymo metodams (pvz., darbui mažose grupėse, projektinei veiklai, tyrimams, mokymuisi per praktinę patirtį ir kt.).
- **Nepalankus mokyklos ir klasės psichologinis klimatas,** prasti mokytojų ir mokyklos administracijos, mokytojų tarpusavio santykiai, atsiliepia mokytojų ir mokinių santykiams, mokinių mokymosi motyvacijai. Jei mokykla **nepakankamai rūpinasi saugios mokyklos ir klasės aplinkos kūrimu** (patyčių ir smurto, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija), **yra nepakankamai užtikrinamas vaiko saugumo poreikis.** Vaiko patiriamas nesaugumo jausmas mokykloje trukdo jam atsiskleisti ir ugdytis savo gebėjimus.
- Švietimo pagalbos specialistų trūkumas mokyklose. Laiku suteiktos pagalbos trūkumas dėl švietimo pagalbos specialistų nebuvimo arba per didelio vaikų skaičiaus, tenkančio vienam švietimo pagalbos specialistui, gilina vaiko ugdymosi sunkumus ir sukelia ilgalaikes pasekmes.

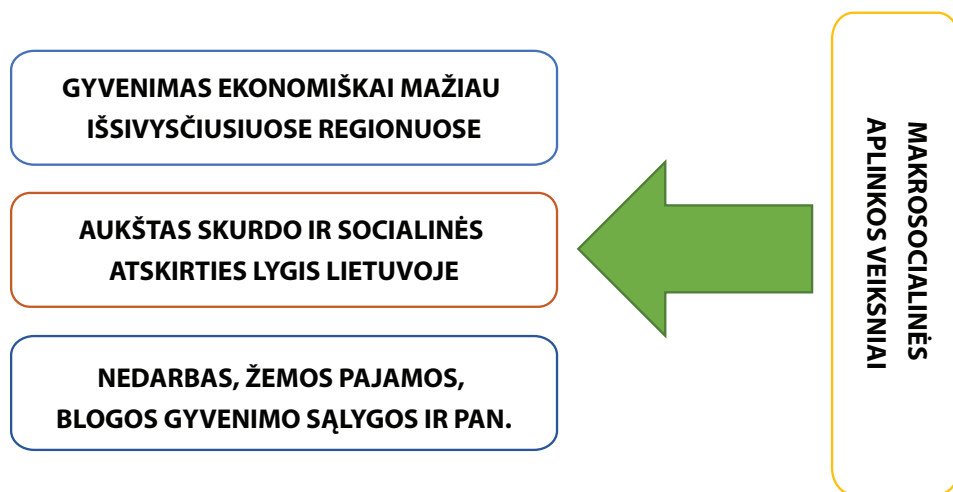
Nepalankūs bendraamžių grupės veiksniai:

- **Bendraamžių grupės atstūmimas ir izoliacija** gali lemti nepageidaujamas pasekmes vaikų raidai ir prisidėti prie mokymosi sunkumų susiformavimo. Bendraamžių neretai būna atstumiami lėtesni, tylesni, fiziškai silpnesni mokiniai, taip pat mokiniai neturintys tam tikrų toje grupėje vertinamų dalykų, pavyzdžiui, tam tikrų aprangos elementų, madingų daiktų ir kt. Mokiniai taip pat gali būti grupės atstumiami dėl socialinio ar ekonominio statuso, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų ir kitų veiksnių. Jei mokiniai yra atstumiami ar izoliuojami bendraamžių grupės, jie gali ieškoti „prieglobsčio“ rizikingu, deviantiniu elgesiu pasižyminčiose grupėse.
- Įsitraukimas į deviantines grupes gali paskatinti tokias paauglių deviantinio elgesio apraiškas kaip išsisukinėjimas nuo mokymosi ir užduočių neatlikimas, mokyklos nelankymas ar nesimokymas, valkatavimas, alkoholio, narkotikų vartojimas, rūkymas ir kt.
- Bet kokių formų **bendraamžių patyčios, smurtas, atstūmimas gali būti mokymosi sunkumų priežastimi ar pasekme.** Ypatingai kenčia vaikai, iš kurių

tyčiojamasi nuolatos ir įvairiose aplinkose, pavyzdžiui, mokykloje pamokų ir pertraukų metu, socialiniuose tinkluose, pakeliui į ir iš mokyklos. Atstūmimas ir pažeminimas sukelia stiprią psichologinę kančią, kaltės, gėdos, pykčio jausmus, kurie gali būti nukreipiami į išorę, tuomet mokiniai darosi pikti, agresyvūs, arba – į vidų, tuomet mokiniai užsisklendžia savyje, žaloja save, jiems pasireiškia depresijos simptomai ir pan.

MAKROSOCIALINĖS APLINKOS NEPALANKŪS VEIKSNIAI

Makrosocialinę aplinką sudaro socioekonominės sąlygos ir visuomenėje vykstantys procesai, kuriuose pats vaikas nedalyvauja, tačiau nuo pat gimimo yra jų veikiamas. Makrosocialinė aplinka veikia jo mikrosocialinės aplinkos dalyvius, pavyzdžiui, šalies ekonominės sąlygos, lemia darbo vietų skaičių, pobūdį, pragyvenimo lygį, tėvai gali netekti darbo arba uždirbti nepakankamai, todėl kyla stresas ir įtampa tarpusavio santykiuose arba vienas iš tėvų išvyksta dirbti į užsienį. Makrosocialinės aplinkos nepalankius veiksnius galima skirstyti į:

Gyvenimas ekonomiškai mažiau išsivysčiusiuose regionuose, kur aukštas nedarbo lygis, menkas švietimo, socialinės apsaugos, sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas arba prasta jų kokybė. Tai rodo ženklus mokinių pasiekimų kaime nuo mokinių pasiekimų mieste skirtumas ir t.t. (Sanglaudos skatinimo veiksmų programos įgyvendinimo ataskaita, 2012).

Bendrai **aukštas skurdo ir socialinės atskirties lygis Lietuvoje**. Lietuva ES šalių tarpe pagal socialinės atskirties lygį užima 4 vietą po Bulgarijos, Rumunijos, Latvijos (ES

EK ataskaita, 2013), pusei Lietuvos mokinių buvo nustatyti sveikatos sutrikimai (SAM ataskaita, 2012).

Nedarbas, žemos pajamos, blogos gyvenimo (būsto) sąlygos. Skurdas, t. y., žemas socialinis ekonominis statusas ir mažos pajamos yra bendras rizikos veiksnys. Skurdas, **išteklių trūkumas sukelia daug streso pirmiausia tėvams (globėjams, rūpintojams), o per tėvus (globėjus, rūpintojus) nerimas persiduoda ir vaikams.** Žemo socialinio ekonominio statuso tėvai (globėjai, rūpintojai) gali nevertinti išsilavinimo, nes patys nesimokė / nesimoko, gali nesidomėti vaikų mokymusi ir neskatinti jų mokytis, nepadėti jiems ruošti namų darbų, nekelti vaikams didesnių su mokymusi susijusių lūkesčių ir reikalavimų. Skurde gyvenančių šeimų vaikai gali turėti daugiau emocijų ir elgesio, mokymosi sunkumų, sveikatos sutrikimų, didesnę riziką per anksti iškristi iš švietimo sistemos ir pan. Mokslininkų nustatyta, kad skurdas yra pagrindinė vaikų žemų akademinių pasiekimų priežastis. Skurdas šeimose, blogos gyvenimo sąlygos gali lemti vaikų mokymosi nesėkmes.

Daugelis nepalankių aplinkos veiksnių yra tarpusavyje susiję. Mokymosi sunkumus dažniausiai nulemia ne vieno, o keleto nepalankių aplinkos veiksnių derinys. Kuo daugiau nepalankių aplinkos veiksnių, tuo didesnė tikimybė, kad kils mokymosi sunkumų, pavyzdžiui, vaikui gali būti sunkiau susikaupti ir išlaikyti dėmesį, suprasti ir įsiminti mokymosi medžiagą, atlikti užduotis, laikytis elgesio taisyklių ir kt.

Taigi, nepalankūs aplinkos veiksniai daro didelę įtaką vaiko emocinei, socialinei, pažintinei raidai, kuriai sutrikus kyla mokymosi sunkumai. Nepatenkinus psichosocialinės raidos poreikių (neužtikrinus saugumo, socialinio palaikymo, paskatinimo, neatliepus prierašumo, meilės, pripažinimo ir kt. poreikių) sulėtėja pažintinė vaiko raida (pvz. mąstymas, suvokimas, kalba, atmintis ir kt.), formuojasi mokymosi sunkumai. Labai svarbu suvokti, kad mokykla ir mokytojai yra vaiko aplinkos dalis, kad jie gali kompensuoti nepalankius šeimos, bendruomenės (pvz., skurdūs Lietuvos regionai arba didmiesčių mikrorajonai) veiksnius. Jei mokykloje bus patenkinta bent dalis šeimoje nepatenkintų mokinių psichosocialinės ir pažintinės raidos poreikių, mokinio asmenybės raida gali būti sėkmingesnė. Jei mokiniai sulauks mokyklos dėmesio nustatant nepatenkintus ugdymosi poreikius ir sudarys sąlygas jų tenkinimui, jie lengviau atliks jiems skirtas užduotis mokykloje, sėkmingiau užmegs gerus santykius su bendraamžiais ir mokytojais.

1.2. UGDYMO SI POREIKIŲ, KYLANČIŲ DĖL NEPALANKIŲ APLINKOS VEIKSNIŲ, SAMPRATA

Ugdymosi poreikiai yra aplinkos pagalbos ir palaikymo reikmė, o jų tenkinimas sudaro esmines vaiko raidos prielaidas. *Ugdymosi poreikiai, kurie kyla dėl nepalankių aplinkos veiksnių, – tai pagalbos ir paslaugų reikmė mokiniui, kylanti dėl laikinų sunkumų, susijusių su ugdymu si nepalankia aplinka.*

Visi vaikai turi ugdymosi poreikių. Dėl vaikų vidinių savybių (įgimtų ir įgytų) skirtumų ugdymosi poreikiai yra skirtingi.

Ugdymosi poreikiai, kylantys dėl nepalankių aplinkos veiksnių, pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus² yra priskiriami specialiesiems ugdymosi poreikiams. Yra apibrėžta, jog mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, grupei yra priskiriami mokiniai, kuriems dėl nepalankios (kultūrinės / kalbinės, pedagoginės, socialinės-ekonominės) aplinkos ar susidariusių aplinkybių apribojamos galimybės realizuoti savo gebėjimus įsivavinant Bendrąsias ugdymo programas. Mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, grupei yra priskiriami mokiniai:

- besimokantys ne gimtąją kalbą arba gyvenantys kitoje kultūrinėje / kalbinėje aplinkoje;
- turintys sulėtėjusią raidą;
- turintys sveikatos problemų;
- patiriantys nepalankių aplinkos veiksnių įtaką;
- patiriantys emocinę krizę;
- nerealizuojantys ypatingų gabumų.

Jei dėl vidinių (asmenybinių, prigimtinių) arba išorinių (aplinkos) veiksnių šie poreikiai yra nepatenkinami, atsiranda mokymosi sunkumai. Kai mokymosi sunkumai kyla dėl nepalankių aplinkos veiksnių, mokinių pasiekimai paprastai būna nepastovūs, pavyzdžiui, ženkliai svyruoja trimestro eigoje arba staiga pablogėja. Atkreiptinas dėmesys, kad šiuos netolygumus gali lemti ne tik nepalankūs aplinkos veiksniai, bet ir kiti faktoriai:

² Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas 2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317 Vilnius ir Mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininio ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertinimo ir specialiojo ugdymosi skyrimo tvarkos aprašas 2011 m. rugsėjo 30 d. Nr. V-1775, Vilnius

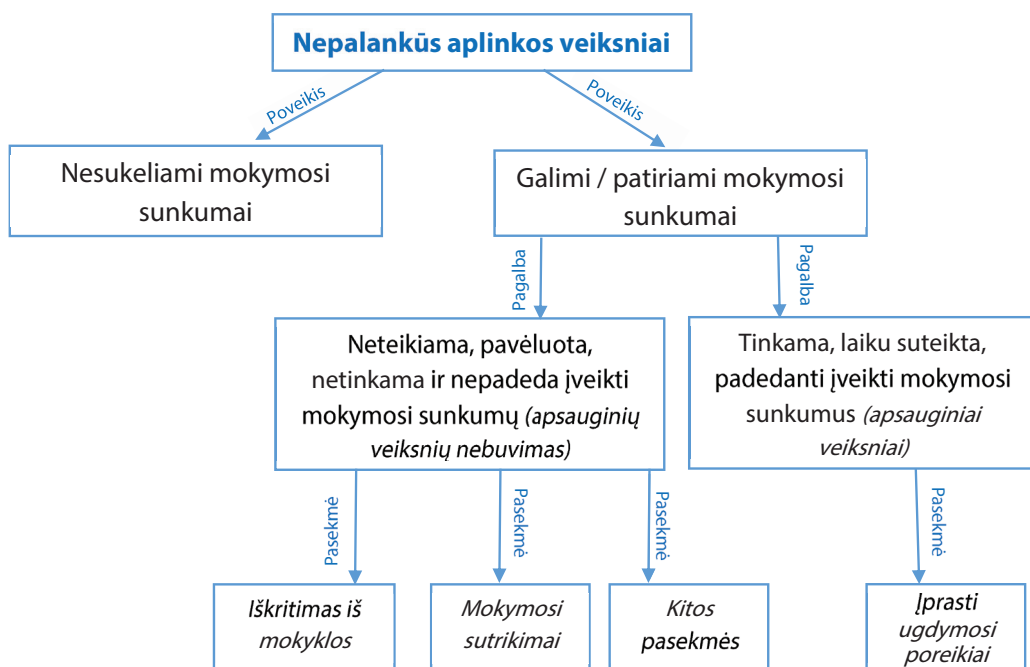
- natūralaus vaiko augimo ir brendimo (fizinio, emocinio ir socialinio) nulemti pokyčiai ir **iš jų kylančios įtampos, krizės;**
- pereinamieji laikotarpiai ir adaptacijos iššūkiai (pakeitus gyvenamąją vietą ir / ar mokyklą, išgyvenant artimųjų netektį, pereinant **iš žemesnės ugdymosi pakopos į aukštesnę ir kt.);**

Nepalankūs aplinkos veiksniai – aplinkos sąlygos ar aplinkybės, vedančios prie rizikos ir neigiamų padarinių vaiko gyvenime. Apsauginiai veiksniai – tos išorinės ar vidinės jėgos, kurios padeda vaikams pasipriešinti, sumažinti arba įveikti riziką. Tai teigiamos jėgos, kurios prisideda prie pozityvių rezultatų rizikos akivaizdoje, jos atideda, nuslo-pina arba neutralizuoja negatyvius nepalankios aplinkos sukeltus padarinius.

Apsauginiai veiksniai gali būti:

- **individualūs** (intelektas, streso įveikimo strategijos, humoro jausmas ir kt.);
- **šeimoms** (geri tarpusavio santykiai arba darna šeimoje, šeimos parama, tradicijos ir ritualai);
- **mokyklos** (galimybė gauti socialinį palaikymą iš mokytojų, pagalbos vaikui specialistų, saugumas mokykloje, smurto ir patyčių prevencija, darnūs, mokyklos bendruomenės santykiai ir kt.) veiksniai.

Apsauginiai veiksniai pagal poveikį gali būti kompensuojantys arba slopinantys. Kompensuojantys apsauginiai veiksniai tiesiogiai mažina probleminės situacijos poveikį. Jie rizikos veiksnių akivaizdoje proporcingai mažina negatyvių padarinių tikimybę. Apsauginiai veiksniai nėra rizikos veiksnių priešybės, nes jie nesukelia konkrečių raidos rezultatų, jie veikia tik rizikos arba nepalankiomis raidai sąlygomis. Laiku ir tinkamai suteikta pagalba vaikui gali veikti kaip stiprus apsauginis veiksnys.

Normaliai vaiko raidai užtikrinti būtinas sąlygų ugdymui(si) sudarymas, suaugusiųjų rūpestis, parama ir pagalba. Mokymosi sunkumai gali būti laikini, o mokinio ugdymosi poreikiai gali būti tenkinami suteikiant tinkamą pedagoginę, psichologinę, socialinę pedagoginę ir / ar specialiąją pagalbą. Tikėtina, kad laiku pastebėjus mokinio mokymosi sunkumus, būtų tinkamai ir laiku įvertinti mokinio ugdymosi poreikiai, kylantys dėl nepalankių aplinkos veiksnių. Tuo tarpu, mokytojams, individualiai ir / ar bendradarbiaujant su tėvais (globėjais, rūpintojais), klasės vadovais, mokyklos švietimo pagalbos specialistais, bei visiems kartu teikiant pagalbą mokiniui, jis galėtų išvengti kai kurių specialiųjų ugdymosi poreikių atsiradimo ateityje. Vadinasi, ankstyvasis ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, atpažinimas ir tenkinimas yra specialiųjų ugdymosi poreikių, iškritimo iš mokyklos ir kitų problemų, susijusių su mokymosi sunkumais, ankstyvoji prevencija.

1.3. UGDYMO SI POREIKIŲ, KYLANČIŲ DĖL NEPALANKIŲ APLINKOS VEIKSNIŲ, ATPAŽINIMO KRITERIJAI IR POŽYMAI

Kuo anksčiau mokytojas pastebi vaiko ugdymosi poreikius, tuo geriau juos supranta ir įvertina, ar jie tinkamai tenkinami, išanalizuoja situaciją ir numato galimas rizikas bei apsaugos veiksmus ir gali sudaryti pagalbos vaikui planą, siekiant apsaugoti jį nuo galimų ugdymosi nesėkmių ateityje.

Vaiko ugdymosi poreikius, kylančius dėl nepalankių aplinkos veiksnių, galima atpažinti pagal šiuos kriterijus:

- mokymosi pasiekimų mažėjimą;
- lankomumo problemas;
- elgesio ir emocines problemas, susijusias su mokykla;
- elgesio ir emocines problemas, susijusias su gyvenimu už mokyklos ribų.

Išvardinti kriterijai yra tarpusavyje susiję. Konkrečiam vaikui gali būti būdingas ne vienas požymis, o keletas ar keliolika, skirtingus kriterijus atspindinčių, požymių. Be to, požymiai gali būti įvairaus intensyvumo ir sunkumo.

MOKYMO SI PASIEKIMŲ MAŽĖJIMAS

Mokinio ugdymosi poreikių vertinimo pažangumo kriterijus ir jo požymiai.

<i>Mokinio ugdymosi poreikių atpažinimo kriterijus</i>	<i>Kriterijaus atpažinimo požymiai</i>
<i>Mokymosi pasiekimų mažėjimas</i>	• Ženklus mokymosi rezultatų prastėjimas. • Blogi mokymosi rezultatai: pavieniai neigiami požymiai, trimestro / pusmečio neigiami požymiai; • Dažnas nenoras mokytis dalyvaujant pamokose; • Aktyvus (demonstratyvus pobūdžio) nesimokymas, mokytojo užduočių ignoravimas; • Konfliktiškumas, nenoras mokytis (mokinys buvo pašalintas iš kitos mokyklos); • Mokymosi motyvacijos stoka ir interesų ribotumas; • Akademinis atsilikimas dėl motyvacijos stokos ir nesisteminio pamokų lankymo; • Negebėjimas planuoti laiką ir organizuoti veiklą.

LANKOMUMO PROBLEMOS

Mokinio ugdymosi poreikių vertinimo lankomumo kriterijus ir jo požymiai.

<i>Mokinio ugdymosi poreikių atpažinimo kriterijus</i>	<i>Požymiai</i>
Lankomumo problemos	• Vėlavimas į pamokas; • Pamokų praleidimas be pateisinamos priežasties (pavienes, visą dieną, vieną savaitę); • Pamokų praleidimas su tėvų (globėjų, rūpintojų) pateisinimo rašteliais; • Pamokų praleidimas dėl ligos; • Pamokų praleidimas ir tėvų (globėjų, rūpintojų) atsisakymas bendradarbiauti su mokykla, siekiant pagerinti mokinio pamokų lankomumą.

ELGESIO IR EMOCINĖS PROBLEMOS, SUSIJUSIOS SU MOKYKLA

Vaiko ugdymosi poreikių dėl elgesio ir emocinių problemų, susijusių su mokykla, vertinimo kriterijų sudaro dėmesio koncentravimo, aktyvumo, elgesio ir emocijų sunkumų sudedamosios dalys.

<i>Mokinio ugdymosi poreikių atpažinimo kriterijus</i>	<i>Požymiai</i>
Dėmesio koncentravimas	• Negalėjimas ilgesnį laiką sutelkti dėmesį į vieną objektą arba atliekamą veiklą; • Patiriami sunkumai, kai prašoma suvokti ir vykdyti kelių pakopų instrukcijas, klausytis; • Patiriami sunkumai, kai reikia atlikti didesnio susitelkimo reikalaujančias užduotis.
Aktyvumas	• Nenustygsa vietoje, nerimsta, (pvz. per anksti išeina iš pamokos ir pan.); • Per daug juda, be tikslo bėgioja, laipioja ant daiktų, muistosi sėdėdamas; • Sunkiai vykdo nurodymus ir neužbaigia užduočių; • Greitai išsiblaško, nuolat ką nors pamiršta; • Veikia impulsyviai, negalvodamas apie pasekmes; • Negali liautis kalbėjęs, pertraukia kitus, atsako ankščiau, nei pateikiamas klausimas, dažnai neišklauso, kas sakoma; • Kišasi į svetimus pokalbius, į kitų mokinių darbą, trukdo.

<i>Mokinio ugdymosi poreikių atpažinimo kriterijus</i>	<i>Požymiai</i>
<i>Elgesio ir emocijų sunkumai</i>	• Elgesio bei tvarkos taisyklių laužymas ir opozicinis neklusnumas; • Agresyvumas; • Vengimas dirbti ir bendradarbiauti per pamokas; • Socialinių įgūdžių stoka: nemoka susidraugauti, palaikyti draugiškus santykius, užmegzti pokalbį, išvengti konfliktinių situacijų, nežino, kaip elgtis vienoje ar kitoje socialinėje situacijoje, neturi draugų, yra atstumiamas bendraamžių; • Dažnai netinkamai interpretuoja kitų žmonių užuominas, nesupranta aplinkinių nuotaikų, jausmų; • Negeba valdyti savo jausmų ir emocijų bei prisitaikyti socialinėse situacijose; • Žino tam tikras socialinio elgesio normas, bet nesielgia pagal jas; • Neadekvatus savęs vertinimas: arba aukštas perspektyvinis savęs vertinimas (įsivaizduoja, kad, kai panorės, galės pasiekti pageidaujamą rezultatą), arba labai žemas savęs vertinimas ir išmoktas bejėgiškumas, nepasitikėjimas savimi; • Padidėjęs nerimastingumas: demonstruoja susijaudinimą ir nepasitikėjimą savimi, kai skiriamos užduotys arba tam tikri vaidmenys; • Atsisako kalbėti klasėje girdint klasės draugams; • Nuolat liūdnas, blogos nuotaikos, abejingas viskam, kas vyksta aplink; • Patiria įvairių somatinių negalavimų, kai reikia eiti į mokyklą, prieš kontrolinius darbus ar didesnę įtampą keliančiose situacijose; daugiausiai laiko praleidžia vienas; • Pertraukų metu stengiasi būti klasėje; • Pablogėję mokymosi rezultatai, staiga atsiradusi baimė atsakinėti prieš klasę; • Miego, apetito sutrikimai; • Savivertės pokyčiai; • Nerimas, pablogėjusi nuotaika; • Suicidiniai bandymai, save žalojantis elgesys.

ELGESIO IR EMOCINĖS PROBLEMOS, SUSIJUSIOS SU GYVENIMU UŽ MOKYKLOS RIBŲ

Vaiko ugdymosi poreikių dėl elgesio ir emocinių problemų, susijusių su gyvenimu už mokyklos ribų, vertinimo kriterijų sudaro nepriežiūros, psichologinio smurto, fizinio smurto ir seksualinio smurto sudedamosios dalys.

Mokinio ugdymosi poreikių atpažinimo kriterijus	Požymiai
Nepriežiūra	• Mokinys nuolat alkanas, vagia maistą ir kitus įvairius daiktus; • Per menko fizinio išsivystymo lyginant su bendraamžiais (kai tam nėra medicininių indikacijų); • Mokinio išvaizda, apranga, higiena: apranga neatitinkanti sezono, oro sąlygų, mokinys murzinas, drabužiai purvini, avalynė suplyšusi; • Fizinė sveikata (dantys išgedę, negydomos burnos ertmės ligos, susirgus nekviečiamas gydytojas, neperkami vaistai); • Mokinys mieguistas, sunkiai susikaupia, apatiškas; • Nereguliariai lanko mokyklą (vėluoja į pamokas, praleidžia jas be pateisinamos priežasties); • Saugios namų aplinkos nebuvimas (išvejamas iš namų, gyvena šaltuose namuose, paliekamas ilgą laiką be suaugusių priežiūros, paliekamas mokykloje po darbo valandų); • Mokinį atveda ar pasiima iš mokyklos jam mažai pažįstami, nuolat vis kiti, neblaivūs, netinkamai besielgiantys suaugusieji; • Mokinys pastebimas elgetaujantis, valkataujantis po pamokų; • Mokinys turi žalingų įpročių; • Neturi socialių įgūdžių ar jie nepakankami jo amžiui; • Žemas savęs vertinimas, mokinys perdėtai paklūstantis kitiems; • Mokinys jaudinasi dėl savo jaunesnių brolių, seserų, ne pagal savo amžių rūpinasi ir jaučiasi atsakingas už juos.
Psichologinis smurtas	• Pakitęs socialinio gyvenimo modelis: sunkiai suranda draugų arba atsiriboja nuo senųjų; • Vengia tų veiklų, žaidimų, kuriuose dalyvauja kiti vaikai; • Tapo tylesnis, uždaresnis; • Savęs nuvertinimas, nepasitikėjimas savimi; • Mokymosi problemos; • Suicidinis, save žalojantis elgesys; • Piktnaudžiavimas psichoaktyviosiomis medžiagomis; • gali pasireikšti prieštaraujantis, asocialus elgesys bendraamžių tarpe; • Stiprus, dažnas nerimas; • Pablogėjusi nuotaika; • Pakitęs, amžiaus neatitinkantis elgesys; • Širdies, pilvo, galvos skausmai ar funkciniai vidaus organų sutrikimai, nesant medicininių priežasčių; • Kiti požymiai (<i>plačiau: Rekomendacijos mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje, patvirtintos 2017 m. rugpjūčio 3 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. 625</i>).

Mokinio ugdymosi poreikių atpažinimo kriterijus	Požymiai
Fizinis smurtas	• Nepasitikėjimas savo jėgomis; • Mokymosi rezultatų suprastėjimas, dėmesio koncentravimo sutrikimai mokykloje (jeigu jų anksčiau nebuvo); • Agresyvus elgesys; • Ypatingai paklusnus elgesys; • Ypatingas nepasitikėjimas suaugusiais; • Nepasitikėjimas bendraamžiais, vengimas dalyvauti bendroje veikloje su jais; • Perdėta artumo ir fizinio kontakto baimė; • Pasitraukimas iš socialinės veiklos; • Konkretaus asmens baimė ar baimė likti vienam su tam tikru asmeniu; • Padidėjęs baimingumas; • Elgesio regresas; • Piktnaudžiavimas psichoaktyviomis medžiagomis; • Blogesni požymiai mokykloje, vaikai negali susikaupti, atrodo lyg užsisvajoję (nėra dėmesio ir aktyvumo sutrikimo); • Įvairūs somatinio pobūdžio nusiskundimai: galvos, pilvo, galūnių skausmai, nuolatinis pykinimas, bendras silpnumas, tačiau nėra medicininių priežasčių; • Kita (plačiau: <i>Rekomendacijos mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje, patvirtintos 2017 m. rugpjūčio 3 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. 625</i>).
Seksualinis smurtas	• Seksualinio smurto požymiai, pasireiškiantys vaiko elgesio pokyčiais (jaunesni nei 10 metų vaikai): • Neatitinkančios amžiaus seksualinės žinios; • Neįprastas domėjimasis, kalbėjimas seksualinėmis temomis; • Piešiniai su seksualinėmis detalėmis, simboliais; • Seksualinė veikla žaidimuose; • Pasiūlymai kitiems dalyvauti seksualinėje veikloje; • Seksualiai agresyvus elgesys; • Ypatingai intensyvi masturbacija, masturbavimasis kitiems stebint; • Seksualiai gundantis elgesys; • Savo kūno demonstravimas kitiems; • Siekia fizinio kontakto su suaugusiais.

Mokinio ugdymosi poreikių atpažinimo kriterijus	Požymiai
Seksualinis smurtas	• Manoma, kad šie padidėjusio seksualumo požymiai yra seksualinio smurto tikimybės rodikliai. • Vyresniems vaikams: • Perdėta artumo ir fizinio kontakto baimė; • Konkretaus asmens baimė ar baimė likti vienam su tam tikru asmeniu; • Ypatingai paklusnus elgesys; • Didelis nepasitikėjimas visais, ypač svarbiais vaikui asmenimis; • Pasitraukimas iš socialinės veiklos; • Dėmesio koncentravimo sunkumai mokykloje; • Priešinimasis fizinei apžiūrai; • Atsisakymas kasdieninės veiklos, kurią vaikas mėgo; • Staigus mokymosi rezultatų pablogėjimas; • Agresyvus elgesys; • Kita (plačiau: <i>Rekomendacijos mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje, patvirtintos 2017 m. rugpjūčio 3 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. 625</i>).

Pagal pateiktų kriterijų požymius, mokytojas gali įtarti, kad vaikas galimai auga nepalankioje aplinkoje, kad yra nepatenkinami jo psichosocialinės raidos poreikiai, tačiau dėl to nebūtinai kyla mokymosi sunkumų. Siekiant išvengti mokymosi sunkumų atsiradimo ir neleisti esamiems mokymosi sunkumams įsisenėti, būtina stengtis užtikrinti psichosocialinės raidos poreikių patenkinimą teikiant mokytojų, klasės vadovų ir švietimo pagalbos specialistų pagalbą.

Šiame kontekste labai svarbu kalbėti ir apie apsauginius veiksnius. Apsauginiai veiksniai – tai individualūs arba aplinkos saugikliai, kurie didina mokinių gebėjimą priešintis stresiniams gyvenimo įvykiams ir skatina prisitaikymą. Apsauginių veiksmų dėka (*8 priedas*) mokinys geba susitelkti ir įveikti kylančius mokymosi sunkumus, realizuoti savo gebėjimus ir pasiekti juos atitinkančius mokymosi rezultatus. Tokios asmeninės savybės, kaip socialumas ir humoro jausmas, gebėjimas siekti ir gauti suaugusiųjų paramą, savęs vertinimas, turi apsauginę vertę. Nepalankios aplinkos veiksniai turėtų būti matomi kartu su apsauginiais veiksniais, į kuriuos galima atsižvelgti, panaudoti planuojant ir teikiant individualią pagalbą mokiniui.

Labai svarbus apsauginis veiksnys mokymosi sunkumų atsiradimui yra geras bei pozityvus tėvų (globėjų, rūpintojų) ir mokytojų santykis. Jei tėvai (globėjai, rūpintojai) lankosi mokykloje, domisi mokinio mokymusi, elgesiu, pasiekimais, bendradarbiauja

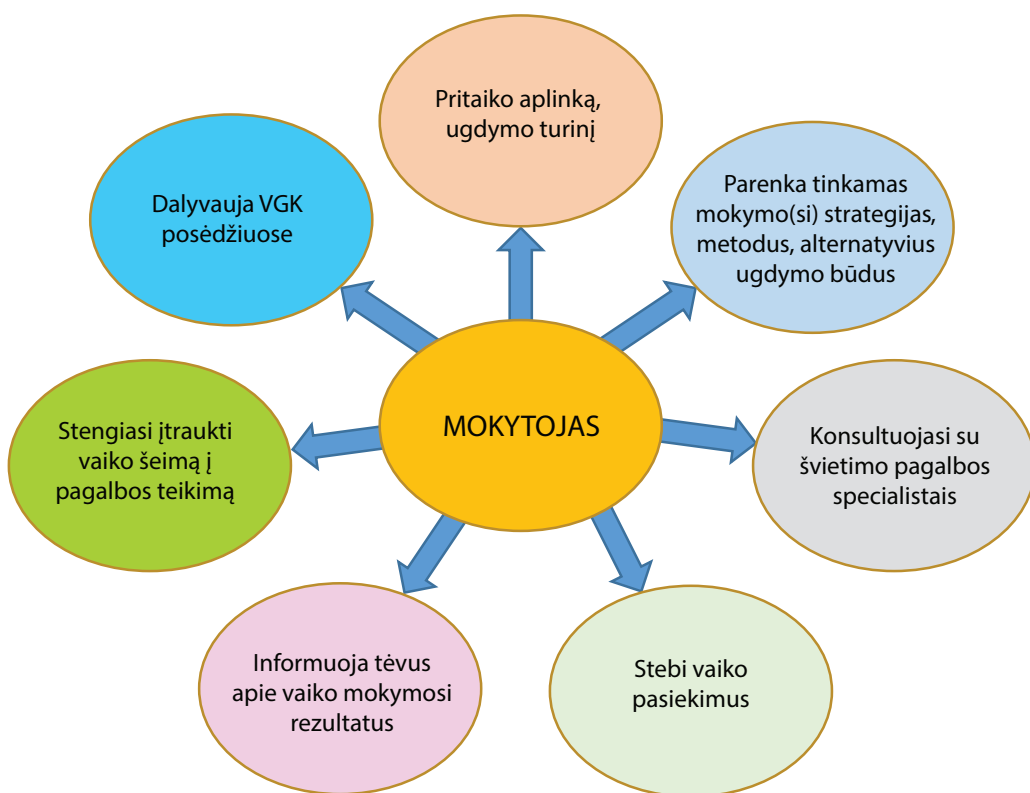
su mokytojais, klasės vadovais ir švietimo pagalbos specialistais, tai bendromis pastangomis galima užkirsti kelią mokymosi sunkumams arba juos įveikti. Todėl vaiką mokantis mokytojas, klasės vadovas, matydamas ugdymosi poreikius, kylančius dėl nepalankios aplinkos, turėtų atsižvelgti į tėvų (globėjų, rūpintojų) bendradarbiavimą su mokykla:

<i>Mokinio ugdymosi poreikių atpažinimo kriterijus</i>	<i>Požymiai</i>
<i>Tėvų (globėjų, rūpintojų) (ne) bendradarbiavimas</i>	• Tėvai (globėjai, rūpintojai) vengia ar nepalaiko ryšio su mokykla; • Tėvai (globėjai, rūpintojai) nereguliariai arba visai nesilanko mokykloje (tėvų susirinkimuose, mokyklos bendruomenės renginiuose ir pan.); • Tėvai (globėjai, rūpintojai) nesilanko e-dienyne, nestebi vaiko pasiekimų; • Tėvai (globėjai, rūpintojai) neatsako į mokytojų pastabas dėl mokinio mokymosi ar elgesio; • Sudėtingas, sunkus, konfliktiškas bendravimas su tėvais (globėjais, rūpintojais).
<i>Vaikų aprūpinimas</i>	• Tėvai (globėjai, rūpintojai) nenuperka / mokiniai neturi būtinų ugdymo priemonių (pieštukų, rašymo reikmenų, pratybų sąsiuvinų, sporto aprangos); • Tėvai (globėjai, rūpintojai) neduoda / neturi pinigų vaikams išvykoms, renginiams; • Tėvai (globėjai, rūpintojai) perka vaikams brangius daiktus, duoda daug / neribotai pinigų, tenkina užgaidas; • Tėvai (globėjai, rūpintojai) suteikia vaikams per daug laisvės arba pernelyg kontroliuoja vaikus; • Abu tėvai (globėjai, rūpintojai) ar vienas iš tėvų (globėjų, rūpintojų) yra išvykę į užsienį, ten gyvena ir dirba (atotolio šeimos); • Mokinys vengia atsivesti tėvus (globėjus, rūpintojus) į mokyklą (paprastai perduoti, kad tėvai (globėjai, rūpintojai) ateitų į mokyklą, jis to nepadaro).

1.4. UGDYMO SI POREIKIŲ, KYLANČIŲ DĖL NEPALANKIŲ APLINKOS VEIKSNIŲ, TENKINIMO GALIMYBĖS

Mokinių ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, atpažinimo kriterijų taikymas ugdymo įstaigoje leistų teikti pagalbą mokiniui dar prieš atsirandant problemai arba problemai tik išaiškėjus, bet jai dar neįsigalėjus. Tinkamas mokinio ugdymosi poreikių tenkinimo užtikrinimas bei laiku suteikta, efektyvi, kvalifikuota pagalba mokiniui ir jo šeimai gali padėti lengviau išspręsti susidariusią problemą užuomazgos stadijoje arba vos tik pradėjus pasireikšti pirmiesiems požymiams. Kuo anksčiau nustatoma ir pradedama spręsti iškilusi problema, tuo labiau tikėtina sėkmė ir mažesni neigiami padariniai vaikui, jo raidai.

Vaiką mokantis mokytojas – pagrindinis asmuo ugdymo įstaigoje, kuris gali pastebėti mokinio ugdymosi poreikius ir spręsti apie pagalbos reikmę:

Siekdamas atpažinti ir patenkinti vaikų ugdymosi poreikius, mokytojas:

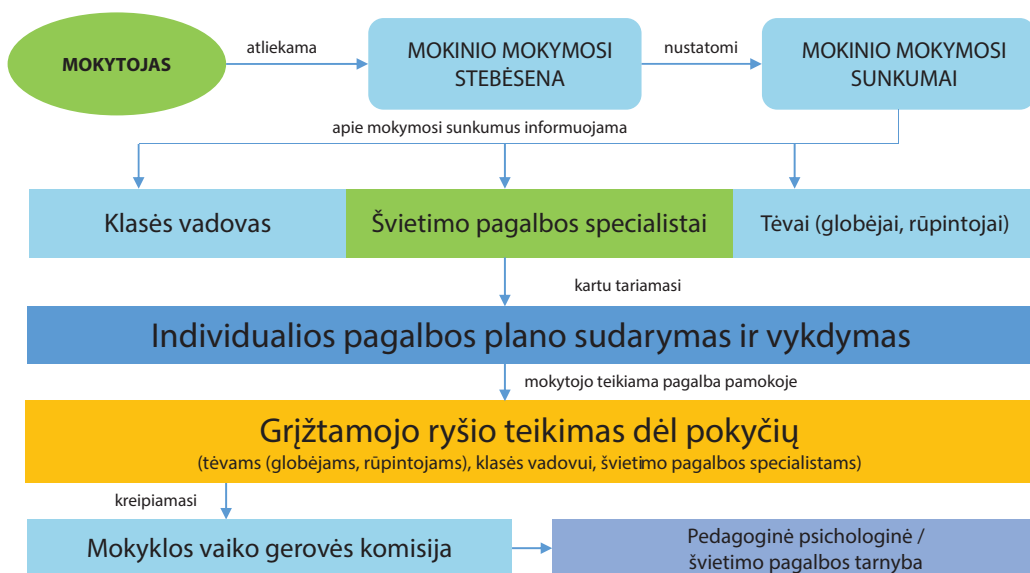
- stebi mokinių elgesį ir pasiekimus, vertina jų pokyčius;
- konsultuoja mokinį;
- informuoja apie nerimą keliantį mokinio elgesį tėvus (globėjus, rūpintojus), klasės vadovą, švietimo pagalbos specialistus;
- konsultuojasi su švietimo pagalbos specialistais;
- bendradarbiauja su kitais mokytojais;
- dirba su mokiniu pagal mokyklos Vaiko gerovės komisijos ar pedagoginės psichologinės / švietimo pagalbos tarnybos rekomendacijas;
- tobulina savo profesinę kompetenciją seminaruose, studijuoja pedagoginę psichologinę literatūrą ir pan.

Mokytojas, pastebėjęs mokinio ugdymosi sunkumus, turi gebėti juos įvertinti ir daryti prielaidą, kad tie vaiko patiriami sunkumai yra susiję su ugdymosi poreikių reikme. Nuo įvertinimo priklauso ir teikiamos pagalbos intensyvumas bei dažnumas (pvz., mokiniui sugrįžus po ligos, mokymosi pagalba turėtų būti teikiama taip intensyviai, kad būtų pasiekti norimi rezultatai).

Bendruosiuose ugdymo planuose nustatyta, kad **mokiniui mokymosi pagalbą būtiną suteikti kuomet:**

- pasiekimų lygis (vieno ar kelių dalykų) žemesnis, nei numatyta tos klasės Bendrosiose ugdymo programose, ir mokinyš nedaro pažangos;
- mokinio kontrolinis darbas įvertinamas nepatenkinamai;
- mokinyš gauna kelis iš eilės nepatenkinamus konkretaus dalyko vertinimus;
- mokinyš dėl ligos ar kitų priežasčių praleido dalį pamokų, ir pan.

Kilus mokymosi sunkumams, mokymosi **pagalbą pirmiausia teikia mokantis mokytojas, kurio dalyko pamokose pirmiausiai pasireiškia mokymosi sunkumai**. Mokytojas apie iškilusius sunkumus informuoja klasės vadovą, mokinio tėvus (globėjus, rūpintojus), mokyklos švietimo pagalbos specialistus ir kartu tariai, kaip bus organizuojama veiksminga mokymosi pagalba. Mokymosi pagalbos organizavimas mokykloje turėtų aprėpti ne tik priimamus sprendimus ir įgyvendinamas priemones, bet ir tų priemonių poveikio analizę. Mokymosi pagalbos teikimas turėtų būti organizuojamas pagal pateikiamą mokiniui pagalbos teikimo schemą (pagal: *Mokymosi pagalba bendrojo ugdymo mokyklų mokiniams: padėtis ir problemos* (2015)):

Jei mokytojo teikiamos mokymosi pagalbos nepakanka, mokinio mokymosi pasiekimai žemesni nei numatyti Bendrosiose ugdymo programose, ir visi surinkti duomenys įtikinamai rodo, kad mokinys turi specialiųjų ugdymosi poreikių, mokytojas turi kreiptis į mokyklos Vaiko gerovės komisiją, kad būtų įvertinti vaiko specialieji ugdymosi poreikiai. Prieš mokytojui ir / ar klasės vadovui kreipiantis į Vaiko gerovės komisiją, jis turi surinkti visus duomenis apie mokinio mokymąsi ir elgesį pagal mokyklos nustatytą tvarką. Renkant duomenis svarbu atkreipti dėmesį į mokinio pažangą vienoje ir atsilikimą kitose srityse, ar kiti vaiką mokantys mokytojai susiduria su tais pačiais sunkumais, kokius darbo su mokiniais būdus naudoja kiti mokytojai ir pan.

Mokykla yra labai svarbus vaiko socializacijos institutas. Svarbu, kad mokykla laiku pastebėtų mokinių ugdymosi poreikius, kylančius dėl nepalankių aplinkos veiksnių, ir suteiktų tinkamą pagalbą mokiniams ir jų tėvams (globėjams, rūpintojams). Už mokinių ugdymosi poreikius, kylančius dėl nepalankių aplinkos veiksnių, nustatymą, vertinimą ir pagalbą teikimą atsako visi mokyklos darbuotojai: mokytojai, klasių vadovai, švietimo pagalbos specialistai ir mokyklos administracija. Negerėjant situacijai, klasės vadovas ir / ar mokytojas kreipiasi pagalbos į mokyklos Vaiko gerovės komisiją. Tenkinant mokinio ugdymosi poreikius svarbu: kuo anksčiau pastebėti nepatenkintus mokinio ugdymosi poreikius, teikti mokiniui reikalingą pagalbą tenkinant jo ugdymosi poreikius ir siekiant apsaugoti jį nuo galimų ugdymosi nesėkmių ateityje, vertinti poreikius ir pagalbą teikimą pasitelkiant švietimo pagalbos specialistus, nu-matant galimas rizikas, apsauginius veiksnys.

2 REKOMENDACIJOS DĖL INDIVIDUALIOS PAGALBOS MOKINIAMS, TURINTIEMS UGDYMO SI POREIKIŲ DĖL NEPALANKIŲ APLINKOS VEIKSNIŲ, TEIKIMO

Remiantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1995), vaiko interesai yra prioritetinga sritis nagrinėjant jo problemas ir sunkumus. Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros išorinio vertinimo ataskaitoje (2014) taip pat pabrėžiama, jog vienas iš **stiprios mokyklos veiklos aspektų yra individualių mokinio poreikių pažinimas ir individualios pagalbos mokiniui teikimas**. Individualią pagalbą mokinimas pirmiausiai turėtų teikti jį mokantis mokytojas. Mokymosi sunkumus, kylančius dėl nepalankių aplinkos veiksnių, galėtų padėti įveikti laiku taikomos veiksmingos pagalbos priemonės ir nuolatinis jų poveikio analizavimas. Mokytojas privalo nuolat stebėti mokinių mokymąsi ir elgesį, nustatyti mokymosi sunkumus ir jų kilimo priežastis, organizuoti veiksmingą pagalbą (10 priedas):

UGDYMO SI POREIKIŲ TENKINIMAS TURI BŪTI GRINDŽIAMIS ŠIAIS PRINCIPALIS:

- **orientacijos į mokinį ir jo gerovę** – sprendimai priimami siekiant užtikrinti geriausius mokinio interesus ir tinkamą pagalbą, nulemtą konkrečių poreikių, o ne mokinio poreikiai priderinti prie turimų paslaugų;
- **universalumo** – bet kuris specialistas, dirbantis su mokiniu, tėvais (globėjais, rūpintojais) pastebi tam tikrus nerimą keliančius veiksnys/požymius;

- **subsidiarumo** – pagalba pirmiausia teikiama ten, kur yra mokinys, kiekvienas su mokiniu dirbantis specialistas stengiasi mokiniui padėti pagal savo kompetenciją;
- **pasidalintos atsakomybės** – visi su mokiniu ir jo šeima dirbantys specialistai turi bendrą atsakomybę už laiku, tinkamą bei kokybišką pagalbą mokiniams ir jų šeimoms;
- **komandinio darbo** – dauguma mokinių patiriamų problemų yra kompleksinės, todėl ir teikiama pagalba apima įvairias pagalbos rūšis, skirtingų sričių paslaugas ir galimybes;
- **pagalbos savalaikiškumo** – mokinys turi gauti laiku ir tinkamą pagalbą;
- **pagalbos pagrįstumo** – priimami sprendimai pagrįsti įrodymais, besiremiančiais mokinio ugdymosi poreikių įvertinimu, kuris yra ne vienkartinis, o nuolatinis, nuolat peržiūrimas procesas.

Atpažįstant mokinio ugdymosi poreikius ir vertinant jo situaciją, sudarant individualų pagalbos planą, svarbu ieškoti palankiausio sprendimo priėmimo, nes esant skirtingoms problemoms, bus skirtingi ir teikiamos pagalbos būdai, priemonės bei terminai.

Planuodamas bei teikdamas individualią pagalbą mokytojas (klasės vadovas, švietimo pagalbos specialistas) turi gebėti atpažinti ir išskirti, kurie veiksniai daro esminę įtaką vaiko ugdymuisi ir gerovei, ir nustatyti, kaip jie yra tarpusavyje susiję. Todėl, **vertinant vaiko ugdymosi poreikių tenkinimą, svarbu ne tik surinkti informaciją pagal ugdymosi poreikių nustatymo kriterijus (aptartus 1.3 skyriuje), bet ir gebėti nustatyti ryšius tarp skirtingų kriterijų ir jų požymių, gebėti įvertinti visą kontekstą ir susidaryti kiek galima platesnį situacijos vertinimo vaizdą.**

Pagrindinis individualios pagalbos teikimo mokiniui tikslas – padėti įveikti jam kylančius sunkumus. Numatant individualios pagalbos mokiniui tikslą, mokytojui svarbu atsakyti į esminius klausimus, padedančius suformuluoti pagalbos teikimo uždavinius:

- ***Kas turi pasikeisti? (ne kas turi pakeisti)?***
- ***Kaip turi pasikeisti?***
- ***Koks pokyčio intensyvumas? (kiek greitai turi pasikeisti?)***
- ***Kada turi matytis pirmieji pokyčio rezultatai?***

Siekiant teikiamos pagalbos veiksmingumo, individualios pagalbos mokiniui planas turi būti sistemingai peržiūrimas ir nuolat *įvertinami pokyčiai bei vaiko ugdymosi poreikiai*.

Mokinys, kurio ugdymosi poreikiai, kylantys dėl nepalankių aplinkos veiksnių, yra galimai netenkinami, turi būti kuo anksčiau pastebėtas, įvertinta situacija ir teikiama reikiama pagalba jam ir šeimai.

INDIVIDUALIOS PAGALBOS DĖL UGDYMOŠI POREIKIŲ, KYLANČIŲ DĖL NEPALANKIŲ APLINKOS VEIKSNIŲ, PROCESAS

Individualios pagalbos teikimo procesas susideda iš trijų etapų: situacijos vertinimo, individualios pagalbos planavimo ir teikimo. Priklausomai nuo vaiko iškylančios problemos, jos sudėtingumo ir nukrypimo nuo iki tol buvusios ir mokytojui žinomos situacijos, pagalbos vaikui etapai gali keistis ir varijuoti tarpusavyje (pvz., mokytojas pastebi galimai patirto fizinio smurto požymius – jo reakcija ir veiksmai bus vienokie; tuo tarpu, jeigu mokinys atėjo į mokyklą neatlikęs namų darbų, mokytojo reakcija ir veiksmai bus kitokie).

*ugdymosi poreikių dėl nepalankios aplinkos veiksnių kriterijai (1.3 skyrius)

VERTINIMAS

Mokykloje galima išskirti du mokinio problemos vertinimo etapus:

Pirmasis etapas – tai mokytojo (vaiką mokančio mokytojo, klasės vadovo, švietimo pagalbos specialisto) **vertinimo etapas**. Mokinio problemų nustatymas ir sprendimų inicijavimas prasideda nuo mokytojo, klasės vadovo, socialinio pedagogo (ar kito švietimo pagalbos specialisto) vienas kito informavimo, konsultavimosi dėl mokinio socialinių pedagoginių problemų, jų sprendimo.

Antrasis etapas – mokyklos Vaiko gerovės komisijos etapas. Problemos, kurių nepavyksta išspręsti bendradarbiaujant mokytojui, klasės vadovui, švietimo pagalbos specialistui (socialiniam pedagogui, psichologui, logopedui, specialiajam pedagogui), mokiniui ir jo tėvams (globėjams, rūpintojams), yra nagrinėjamos mokyklos Vaiko gerovės komisijoje.

PIRMAJAME ETAPE pirmiausiai problemos vertinimą atlieką vaiką mokantis mokytojas, kuris:

- pamokose nuolat stebi ir fiksuoja mokinio: mokymosi pasiekimus, lankomumą, elgesį ir kitas problemas) (1 ir 9 priedai);
- prireikus, sudaro individualaus ugdymo planą: individualiai pritaiko mokiniui užduotis, metodus, būdus, tempą, derina įvairius mokinio vertinimo ir įsivertinimo būdus (3 ir 4 priedas);
- individualiai teikia pagalbą mokiniui, kalbasi su mokiniu apie jo sunkumus, problemas ir reikalingą pagalbą (2 priedas);
- prireikus, informuoja klasės vadovą, konsultuojasi su kitais mokinį mokančiais mokytojais;
- prireikus, konsultuojasi, kviečia į pamoką švietimo pagalbos specialistus (socialinį pedagogą, psichologą, logopedą, specialųjį pedagogą ir kt.);
- prireikus, informuoja tėvus (globėjus, rūpintojus) apie mokymosi pasiekimus, elgesį ir kitas problemas (elektroniniame dienyne, telefonu, individualiai), kviečia dalyvauti pamokose, stengiasi įtraukti šeimą į pagalbos vaikui teikimą (5, 6, 7 priedai);
- vertina panaudotų priemonių veiksmingumą;
- nesikeičiant situacijai (vaiko elgesys ir / ar mokymosi pasiekimai negerėja) kreipiasi į mokyklos Vaiko gerovės komisiją dėl vaiko ugdymosi poreikių įvertinimo;
- dirba su mokiniu pagal mokyklos Vaiko gerovės komisijos rekomendacijas bei individualų pagalbą planą.

Klasės vadovo veiksmai:

- nuolat vykdo mokinio mokymosi pasiekimų ir pažangos, pamokų lankomumo stebėseną, fiksuoja mokinio individualią pažangą, analizuoja mokiniui kylančias problemas;
- gavęs informaciją iš dalyko mokytojo apie mokiniui iškylančius sunkumus ir problemas – bendrauja su kitais mokomųjų dalykų mokytojais siekdamas išsiaiškinti, kaip mokiniui sekasi kitose pamokose ir veiklose;
- kalbasi su mokiniu apie jam kylančius sunkumus, problemas ir jų galimą įveikimą;
- prireikus, stebi mokinį pamokose;
- prireikus, konsultuojasi su mokyklos švietimo pagalbos specialistais;
- informuoja tėvus (globėjus, rūpintojus), aptaria vaiko sunkumus, problemas ir jų įveikimą;
- situacijai nesikeičiant, kreipiasi į mokyklos Vaiko gerovės komisiją, dalyvauja posėdyje aptariant mokinio problemas;
- dirba su mokiniu pagal mokyklos Vaiko gerovės komisijos rekomendacijas;
- kartu su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais), mokytojais ir mokiniu aptaria teikiamos mokymosi pagalbos priemonių veiksmingumą.

Švietimo pagalbos specialisto veiksmai:

- konsultuoja mokinį, klasės vadovą, tėvus (globėjus, rūpintojus) jiems aktualiais mokinio mokymosi pasiekimų gerinimo ir mokymosi pagalbos teikimo klausimais;
- dalyvauja mokyklos Vaiko gerovės komisijos posėdžiuose, kuriuose svarstoma mokinio problema;
- prireikus, dalyvauja rengiant mokiniui, kuriam reikalinga pagalba, individualios pagalbos mokiniui teikimo planą (2, 3, 4 *priedai*); vertina mokinio apsauginius veiksnius (8 *priedas*), taiko kitus psichologinės, socialinės pedagoginės pagalbos formas ir būdus;
- prireikus, informuoja, konsultuojasi ir bendradarbiauja su kitomis institucijomis (atsižvelgdamas į problemos pobūdį) dėl mokinio ugdymosi poreikių užtikrinimo;
- teikia pagalbą mokiniui pagal mokyklos Vaiko gerovės komisijos rekomendacijas;
- teikia rekomendacijas mokytojams dėl pagalbos mokiniui veiksmingumo.

ANTRASIS VERTINIMO IR PAGALBOS TEIKIMO ETAPAS – mokyklos Vaiko gerovės komisija, kuri užtikrina tęstinius mokinio ugdymosi poreikių vertinimo ir tenkinimo veiksmus. Išnaudojus visus mokytojo teikiamos pagalbos išteklius ir situacijai nesikeičiant (mokinio elgesys ir / ar ugdymosi pasiekimai negerėja), mokytojas ir / ar klasės vadovas kreipiasi į mokyklos Vaiko gerovės komisiją dėl vaiko ugdymosi poreikių įvertinimo.

Mokyklos Vaiko gerovės komisijos veiksmai:

- posėdyje išklauso Vaiko gerovės komisijos narių, mokinio, mokinio tėvų (globėjų, rūpintojų), kitų suinteresuotų kvestinių asmenų ar institucijų atstovų nuomonę ir pateiktą informaciją svarstomu klausimu;
- gavusi tėvų (globėjų, rūpintojų) sutikimą, įvertina mokinio ugdymosi poreikius ir priima sprendimą dėl mokymo(si) / ugdymo(si) ir / ar švietimo pagalbos teikimo mokiniui bei sudaro individualios pagalbos mokiniui planą, kuriame numato reikalingas pagalbos kryptis, teikėjus ir laikotarpį; paskiria plano įgyvendinimą koordinuojantį asmenį,
- mokymosi(si) ar švietimo pagalbos teikimo metu ir/ar jam pasibaigus, įvertina teiktos pagalbos veiksmingumą, kartu su mokinį mokančiais mokytojais, mokiniu, jo tėvais (globėjais, rūpintojais), koordinuojančiu asmeniu aptaria Individualios pagalbos plano įgyvendinimą;
- situacijai nesikeičiant ir gavus tėvų (globėjų, rūpintojų) sutikimą, vaiką nukreipia į pedagoginę psichologinę / švietimo pagalbos tarnybą dėl išsamaus vaiko specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo;
- tėvams (globėjams, rūpintojams) neigiant mokinio sunkumus, nepripažįstant problemos, atsisakant vaiko išsamaus vertinimo mokyklos Vaiko gerovės komisijoje ar pedagoginėje psichologinėje / švietimo pagalbos tarnyboje, kreipiasi į savivaldybėje vaiko teisių apsaugą užtikrinančią instituciją.

INDIVIDUALIOS PAGALBOS MOKINIUI PLANAVIMAS IR TEIKIMAS

Vertinant vaiko situaciją ir sudarant individualų pagalbos planą, esant skirtingoms problemoms, bus skirtingi teikiamos pagalbos būdai, priemonės bei terminai. Mokytojas, pastebėjęs pirmuosius ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, kriterijų požymius ir sunkumus bei planuodamas individualią pagalbą, atsižvelgia į siūlomas rekomendacijas.

Esant išreikštam mokymosi pasiekimų mažėjimo kriterijui, mokytojui, teikiant individualią pagalbą mokiniui, rekomenduojama:

Mokymosi pasiekimų mažėjimas	• išnaudoti visas ugdymo plano galimybes (pamokas, konsultacijas, dalyko papildomas pamokas, klasę dalinti į mažesnes grupes); • planuoti ugdymo turinį, laiku koreguoti, pasitelkiant švietimo pagalbos specialistus ir atsižvelgiant į vaiko ugdymosi pagalbos poreikius; • reguliariai teikti mokiniui grįžtamąjį ryšį apie jo mokymąsi ir elgesį; • skirti trumpalaikes ir ilgalaikes konsultacijas; • parinkti tinkamus mokymo metodus; • stiprinti motyvaciją; • įtraukti tėvus (globėjus, rūpintojus) į pagalbos vaikui teikimą; • išnaudojus visus pagalbos išteklius, kreiptis į mokyklos Vaiko gerovės komisiją dėl ugdymosi poreikių vertinimo pedagoginėje psichologinėje / švietimo pagalbos tarnyboje.
-------------------------------------	---

Esant išreikštam pamokų lankomumo problemų kriterijui, mokytojas, planuodamas pagalbą, turėtų atsižvelgti į mokyklos mokinių pamokų lankomumo apskaitos ir mokyklos nelankymo prevencijos tvarkos aprašą ir derinti savo veiksmų kryptį:

Lankomumo problemos	Vaikų mokantis mokytojas	• Žymėti mokinio pamokų lankomumą elektroniniame dienyne, informuoti klasės vadovą apie sistemingą pamokų nelankymą, pabėgimą iš pamokos ar nedalyvavimą pamokoje daugiau kaip 3 kartus iš eilės; • mokiniui, kuris nebuvo mokykloje dėl ligos, iš karto teikti mokymosi pagalbą, kad jis pasivytų kitus mokinius; teikiant mokymosi pagalbą reikėtų laikytis požiūrio, kad pagalba turi būti laikina ir tokio intensyvumo, kad leistų vaikui įveikti savo sunkumus.
	Klasės vadovas	• Vesti mokinių pamokų lankomumo apskaitą, informuoti tėvus (globėjus, rūpintojus) ir socialinį pedagogą apie mokinių lankomumą, prireikus, informuoti mokyklos administraciją; • mokiniui praleidus daugiau kaip 20 pamokų per mėnesį be pateisinamos priežasties ar sistemingai vėluojant, informuoti socialinį pedagogą.
	Socialinis pedagogas	• Aiškintis, vertinti nelankymo priežastis, individualiai dirbti su mokiniu ir jo tėvais (globėjais, rūpintojais), prireikus, mokiniui rekomenduoti psichologo konsultacijas, sistemingai stebėti elektroninį dienynį ir vertinti mokinio lankomumą, su klasės vadovu aptarti priemones lankomumui gerinti.

Nesikeičiant situacijai **kreipiamasi į mokyklos Vaiko gerovės komisiją**, kur yra analizuojama dalykų mokytojų, klasės vadovo, socialinio pedagogo ar kitų švietimo pagalbos specialistų pateikta informacija, atliekamas visapusiškas situacijos vertinimas ir planuojami tolimesni pagalbos žingsniai (pvz., prireikus, kreipiamasi į savivaldybėje vaiko teisių apsaugą užtikrinančią instituciją, į pedagoginę psichologinę / švietimo pagalbos tarnybą, į savivaldybės administracijos direktorių dėl minimalios ar vidutinės priežiūros priemonių skyrimo).

SVARBU prisiminti, kad nereguliarus mokyklos lankymas yra vienas iš vaiko nepriežiūros požymių.

Esant išreikštam elgesio ir emocinių problemų, susijusių su mokykla kriterijui, svarbu atskirti vaiko gyvenime atsiradusius sunkumus nuo sutrikimų. Ugdymo procese dažniau susiduriama ne su elgesio ir/ar emocijų sutrikimais, bet su elgesio ir/ar emocijų sunkumais. Tai – sutrikimo lygio nesiekiantys elgesio ar emocijų ypatumai, trukdantys vaiko socializacijai ir ugdymuisi. **Švietimo dokumentuose elgesio ir / ar emocijų sunkumai skirstomi į: aktyvumo ir / ar dėmesio, elgesio ir emocijų sunkumus.**

Mokytojai dažnai pastebi mokinių padidėjusį aktyvumą ir nedėmesingumą pamokų metu. Tai gali būti laikini sunkumai, pranykstantys po keleto mėnesių nesukeldami ryškesnių pasekmių. Įvairūs moksliniai tyrimai rodo, kad daliai vaikų aktyvumo ir dėmesio sunkumai pasireiškia dar ankstyvojoje vaikystėje ir labai išryškėja mokykliniame amžiuje. Dėl vienokio ar kitokio vaiko elgesio sunerimti reikėtų tada, kai tai ima trukdyti ar daryti žalą vaiko psichosocialinei raidai. Pastebėjęs pirmuosius **padidėjusio aktyvumo požymius**, planuodamas pagalbą mokytojas / klasės vadovas turėtų konsultuotis su mokyklos psichologu, bei galėtų pasinaudoti 9 priede pateiktomis **rekomendacijomis ugdymui**.

Esant išreikštam elgesio ir emocinių problemų, susijusių su mokykla kriterijui, mokytojai, teikiant individualią pagalbą mokiniui, rekomenduojama:

Elgesio ir emocinės problemos, susijusios su mokykla	Dėmesio koncentravimas	Pasireiškus dėmesio koncentravimo sunkumams, planuodamas pagalbą mokytojas turėtų konsultuotis su mokyklos psichologu, bei gali pasinaudoti 3 priede pateiktomis elgesio sunkumų įveikimo mokykloje rekomendacijomis. Mokytojas taip pat turėtų: • pašalinti šalutinę, nereikšmingą informaciją, paliekant tik pagrindinę, svarbiausią mokymosi medžiagą; • didesnės apimties mokymo turinį suskaidyti į mažesnes dalis; kiekvienos dalies pabaigoje pateikti klausimus, užduotis, kad mokinys sutelktų dėmesį į užduoties esmę; • ilgesnes instrukcijas suskaidyti į keletą pakopų ir pateikti jas mokiniui prieš kiekvieną užduoties dalį; • atliekant užduotis, atlikti tarpinius vertinimus ir pastebėjimus; • esant ypač ryškiam dėmesio koncentracijos trūkumui – informuoti mokyklos psichologą, o pastarasis gali spręsti dėl mokinio nukreipimo į gydytoją (vaikų psichiatrą); • nesant mokykloje psichologo, mokytojas turėtų kreiptis į mokyklos Vaiko gerovės komisiją.
	Aktyvumas	• Stebėti mokinio aktyvumą pamokų, pertraukų metu; • palyginti aktyvumo pasireiškimą su kitų to amžiaus mokinių elgesiu; • informuoti apie nerimą keliantį elgesį klasės vadovą, tėvus (globėjus, rūpintojus), švietimo pagalbos specialistus; • dirbti su mokiniu pagal mokyklos Vaiko gerovės komisijos ar pedagoginės psichologinės / švietimo pagalbos tarnybos rekomendacijas, konsultuotis su švietimo pagalbos specialistais, tobulintis seminaruose ir pan.
	Elgesio ir emociniai sunkumai	Esant išreikštam elgesio bei tvarkos taisyklių laužymui, agresyvumui, vengimui lankyti mokyklą ir pamokas, vengimui dirbti ir bendradarbiauti per pamokas, planuodamas pagalbą, mokytojas / klasės vadovas turėtų konsultuotis su mokyklos psichologu, socialiniu pedagogu bei galėtų: • klasėje, kurioje mokosi toks mokinys, nuosekliai vadovautis ir užtikrinti elgesio taisyklių laikymąsi; • taikyti padaršinimus, pagyrimus, apdovanojimus netrukus po tinkamo mokinio elgesio; • taikyti prasmingas nuobaudas, taškų sistemas; • atsižvelgdamas į individualius mokinio gebėjimus, žinias ir poreikius, pritaikyti ugdymo programą; • klasės vadovas socialinių įgūdžių ugdymui galėtų taikyti situacinius žaidimus, per kuriuos nagrinėtų ir imituotų įvairias socialines situacijas, alternatyvius neagresyvaus bendravimo būdus; • klasės vadovas galėtų parengti visiems klasės mokiniams (ir turintiems, ir neturintiems elgesio problemų) bendravimo įgūdžių veiklas, kuriomis būtų kryptingai ugdomi bendravimo įgūdžiai.

Esant išreikštam elgesio ir emocinių problemų, susijusių su gyvenimu už mokyklos ribų, kriterijui, mokytojui, teikiant individualią pagalbą mokiniui, rekomenduojama:

	Išreikštam ugdymosi priemonių (ne)turėjimo kriterijui, planuojant ir teikiant pagalbą būtinas mokytojo, mokinio ir jo šeimos bendradarbiavimas: • mokinį mokantis mokytojas kalbasi su mokiniu ir aiškinasi problemą, informuoja tėvus (globėjus, rūpintojus) (pvz., įrašo elektroniniame dienyne), informuoja klasės vadovą ir / ar mokyklos socialinį pedagogą; • klasės vadovas bendrauja su mokiniu, kitais mokinį mokančiais mokytojais ir aiškinasi problemos priežastis, informuoja ir aptaria problemą su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais), mokyklos socialiniu pedagogu ir bendradarbiauja sprendžiant problemą; • socialinis pedagogas bendrauja su klasės vadovu, mokiniu, mokytoju(-ais), tėvais (globėjais, rūpintojais), aiškinasi problemos priežastis, konsultuoja ir padeda ieškoti geriausio sprendimo problemai įveikti (pvz., tarpininkauja bendradarbiaudamas su socialinėmis įstaigomis; užveda „priminimų knygutę“, sudaro „trišalę sutartį“ ir pan.); sistemingai peržiūri, kaip sekasi vykdyti numatytas pagalbos priemones. • situacijai nesikeičiant, tėvams (globėjams, rūpintojams) nereaguojant (t.y. kai vaiko tėvai (globėjai, rūpintojai) neužtikrina vaiko teisių ir teisėtų interesų, įgyvendindami savo teises ir vykdydami pareigas), kreipiamasi į savivaldybėje vaiko teisių apsaugą užtikrinančią instituciją.
Elgesio ir emocinės problemos, susijusios su gyvenimu už mokyklos ribų	Esant išreikštam mokinio nepriežiūros kriterijui, būtinas bendradarbiavimas tarp mokytojo / klasės vadovo, mokinio ir tėvų (globėjų, rūpintojų), socialinio pedagogo. Situacijai nesikeičiant, sudėtingesniais atvejais, reikėtų informuoti savivaldybės vaiko teisių apsaugą užtikrinančią instituciją ir / ar policiją (reikia turėti galvoje, kad fizinis apleistumas yra vienas iš vaiko nepriežiūros požymių): • mokinį mokantis mokytojas informuoja klasės vadovą ar / ir mokyklos socialinį pedagogą, mokyklos vadovą (įtariant smurtą, vadovas informuojamas raštu arba elektroninio ryšio priemonėmis); • klasės vadovas bendrauja su dalyko mokytoju(-ais), mokiniu, aiškinasi problemos priežastis su tėvais (globėjais, rūpintojais), informuoja ir aptaria problemą su mokyklos socialiniu pedagogu, kreipiasi į mokyklos Vaiko gerovės komisiją. Įtaręs galimo smurto artimoje aplinkoje atvejį, raštu arba elektroninio ryšio priemonėmis informuoja mokyklos vadovą; • socialinis pedagogas bendrauja su mokytoju(-ais), mokiniu, klasės vadovu; problemą ir jos sprendimą aptaria su tėvais (globėjais, rūpintojais); kreipiasi į mokyklos Vaiko gerovės komisiją; įtarus galimo smurto artimoje aplinkoje atvejį, raštu arba elektroninio ryšio priemonėmis informuoja mokyklos vadovą; • mokyklos vadovas, gavęs pranešimą iš mokytojo apie vaiką, galimai patyrusį smurtą artimoje aplinkoje, nedelsdamas praneša savivaldybės vaiko teisių apsaugą užtikrinančiai institucijai ir / ar policijai; o jeigu nėra užtikrintas dėl vaiko patiriamo smurto, konsultuojasi su mokyklos Vaiko gerovės komisijos nariu, koordinuojančiu smurto prevencijos veiklos sritį, arba švietimo pagalbos specialistais (psichologu ir / ar socialiniu pedagogu).

Planuojant individualią pagalbą mokiniui, svarbu išsiaiškinti, kokie nepalankūs aplinkos veiksniai galimai veikia vaiką, galbūt jis patiria krizę (adaptacinis periodas pakeitus mokyklą, santykius su draugais, mokytojais ir pan.). Svarbu tikėti vaiko sėkme, neatstumti, priimti ir išklausyti, kai vaikas atskleidžia savo silpnybes (pavyzdžiui, sako, kad tingi mokytis, neatliks namų darbų ar panašiai), nepalikti vaiko vieno su jo sunkumais, problemomis, visada rodyti jam, kad jis svarbus ir reikalingas toks, koks yra, net ir atsitikus nemaloniems, nepriimtiniams įvykiams.

INDIVIDUALUS MOKINIO PAŽANGOS IR PASIEKIMŲ VERTINIMAS: STEBĖJIMAS, FIKSAVIMAS

Mokytojo nuolatinis mokinio veiklos stebėjimas, planavimas ir vertinimas sudaro palankias sąlygas mokinio pažangai, o pačiam mokytojui padeda tikslingai ir nuosekliai dirbti su mokiniu. Siekiant stebėti individualią mokinio pažangą ugdymo procese, rekomenduojama individualiame ugdymo plane apibrėžti individualius sėkmės kriterijus. Šiuo metu Lietuvos mokyklose mokinių ugdymo procese yra derinami keli vertinimo tipai:

- formuojamasis vertinimas (nuolatinis);
- diagnostinis vertinimas (baigus temą, kurso dalį);
- apibendrinamasis vertinimas (baigus ugdymo programą, kursą).

Tuo tarpu kitose šalyse (Suomija, Danija, Vokietija, Italija) pastebima tendencija, kad ugdymo procese daug dėmesio teikiama formuojamajam, aprašomajam vertinimui ir mokinio paties savęs įsivertinimui.

Ugdant mokinį, turintį ugdymosi poreikių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, mokymosi sėkmei patirti ir pažangai daryti geriausiai tiktų **formuojamasis vertinimas**, nes jis:

- padeda mokiniui mokytis;
- teikia grįžtamąjį ryšį;
- nurodo, ką dar reikia išmokti;
- leidžia stebėti daromą pažangą;
- leidžia suteikti mokiniui pagalbą laiku, siekiant pagerinti mokinio pasiekimus;
- sudaro galimybes mokiniams ir mokytojams geranoriškai bendradarbiauti.

Kiekviena mokykla diegia savą individualios mokinio pažangos stebėjimo sistemą ir tam naudoja įvairius turimus duomenis, pvz., nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų ar kt. sukurtus stebėjimo įrankius arba juos kuria pati ir veiksmingai taiko.

Dirbant ir teikiant pagalbą mokiniams, patiriantiems mokymosi nesėkmių, labai svarbus ir vertingas yra **individualios mokinio pažangos stebėjimas**, kurio metu paaiškėja:

- ar mokinio įgytų kompetencijų lygis optimalus ir atitinka jam keliamus tikslus ir jo individualias galias, siekius bei patirtį;
- ar mokinyš nuolat ir nuosekliai išmoka naujų, sudėtingesnių dalykų, įgyja naujų gebėjimų, tvirtesnių vertybinių nuostatų;
- padeda ieškoti būdų, kaip skatinti mokinio savistabą, atkaklumą, savo veiklos / mokymosi į(si)vertinimą ir tobulinimą.

Individualios mokinio pažangos vertinime dalyvauja pats mokinyš, mokinio tėvai (globėjai, rūpintojai), ugdantys mokytojai ir švietimo pagalbos specialistai. Vertinimas atlieka dvi pagrindines funkcijas:

- ugdomoji funkcija, t.y. pagalba mokiniui sėkmingai mokytis, tobulėti, bręsti jo asmenybei;
- atskaitomybės funkcija, t.y. stebėjimas ir grįžtamasis ryšys, informacijos apie mokymąsi rinkimas, kaupimas, interpretavimas ir jos naudojimas mokinio ugdymo kokybei užtikrinti.

Stebint individualią mokinio pažangą reikėtų vertinti:

- dalykų pasiekimus;
- gebėjimą išlaikyti dėmesį;
- mokyklos lankomumą;
- drausmės pažeidimų atvejus;
- dalyvavimą renginiuose, varžybose, olimpiadose;
- dalyvavimą vaikų neformaliojo švietimo, mokinių savivaldos, savanorystės ir kt. veiklose.

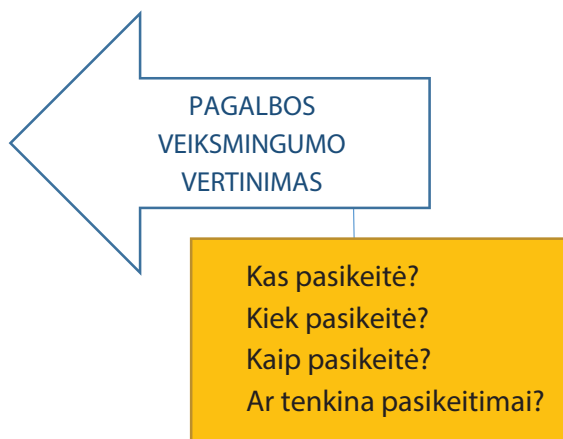
Mokinio individualios pažangos rezultatus vertinti ir lyginti reikėtų kiekvieną mėnesį. Kai kurios Lietuvos mokyklos naudoja „Class Dojo“ programėlę (prieinama mobiliuosiuose telefonuose bei kompiuteryje ir leidžia fiksuoti, stebėti mokinio elgesį ir pasiekimus) (prieiga internete: <http://www.iklase.lt/classdojo-mokiniu-elgesio-veiklos-ir-pasiekimu-fiksavimui-bei-stebejimui/>).

Bendradarbiavimo su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais) svarba ir gairės mokytojai. Veiksmingiausias būdas spręsti įvairias vaikų ugdymosi, elgesio problemas, su kuriomis susiduria mokytojai, mokiniai ir jų tėvai (globėjai, rūpintojai), yra bendradarbiavimas. Sėkmingą ugdymo proceso dalyvių bendradarbiavimą (t.y. pasikeitimas informacija, ugdymo problemų aptarimas, bendras sprendimų ieškojimas ir priėmimas, tarpusavio pagalba) užtikrina visų jo dalyvių pozityvumas ir empatiškumas.

Pateikti vieningą, konkretų specialistų ir tėvų (globėjų, rūpintojų) bendradarbiavimo modelio turinį – sunku, nes jis geriausiai atsiskleidžia tik konkrečiame kontekste. Tačiau naudinga žinoti bendrus pokalbio su tėvais (globėjais, rūpintojais) principus, galimus bendradarbiavimo trukdžius, sunkumus ir barjerus, kurie pateikiami 6 priede.

INDIVIDUALIOS PAGALBOS MOKINIUI VEIKSMINGUMAS

Individualios pagalbos mokiniui veiksmingumas yra integrali individualios pagalbos mokiniui dalis, kuris yra vertinamas pagal planuotų individualios pagalbos mokiniui tikslų pasiekimą. Vertinant individualios pagalbos mokiniui veiksmingumą rekomenduojama atsakyti į žemiau pateiktus klausimus:

Individualios pagalbos mokiniui procesas gali būti vaizduojamas spiralės principu: vertinimas, planavimas, teikimas, vertinimas, planavimas, teikimas ir t.t. Individualios pagalbos mokiniui teikimas yra nutraukiamas tada, kai nepageidaujami požymiai visai išnyksta, ir esame įsitikinę, kad jie neatsinaujins pagalbą nutraukus. Veiksmingumo vertinimui turi būti naudojami tie patys nepalankių aplinkos veiksnių kriterijų požymiai, pagal kuriuos buvo vertinamas pagalbos mokiniui poreikis, planuojama ir teikiama pagalba.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Aidukienė, T. (2014). *Kaip užtikrinsime inkluzinio ugdymo kokybę?* [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 9 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lietuviunamai.vilnius.lm.lt/index_files/konferencija_pranesimas_aidukiene.pdf
2. Aidukienė, T. (2015). Mokinių ugdymosi poreikių skirtybės [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-11-10-t-aidukiene-mokiniu-ugdymosi-poreikiu-skirtybes-pedagogo-duona-kasdiene/137152>.
3. Ališauskas, A., Jomantaitė, R. (2008). Bendrojo lavinimo mokyklų mokinių specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 4 (20).
4. Audito „Ar gali gerėti Lietuvos mokinių pasiekimai“ ataskaita (2017) [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 19 d.]. Prieiga per internetą: http://www.vkontrolė.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2
5. Berns, R. (2009). *Vaiko socializacija*. Vilnius.
6. Buzaitytė-Kašalynienė, J. (2015). *Vaikų raidos rizikos ir apsauginiai veiksniai*. STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika / Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija, Nr. 10, 35-51.
7. Buzaitytė-Kašalynienė, J. (2003). Socialinių paslaugų teikimo moksleiviams poreikių prielaidos. *Daktaro disertacija*, Vilniaus universitetas.
8. Copley, A. (2009). *Iššūkiai mokykloje. Kaip mokyti problemiško elgesio vaikus*. Tyto alba.
9. Cowley, S. (2008). *Kaip suvaldyti tuos neklaužadas*. Vilnius.
10. Dervinytė – Bongarzoni, A. (2008). *Pagalbos galimybės aktyvumo ir dėmesio sunkumų turintiems vaikams*. Vilnius, p. 43-46 [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 26 d.]. Prieiga per internetą: http://kristianaweebly.weebly.com/uploads/1/8/5/2/18524958/pagalbos_galimybes.pdf
11. *Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo*. LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. liepos 13 d. įsakymas Nr. V-1265/V-685/A1-317 [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 27 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F0E90ABE387D>
12. *Dėl mokyklos vaiko gerovės komisijos sudarymo ir jos darbo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo*. LR švietimo ir mokslo ministro 2017 m. gegužės 2 d. Nr. V-319 [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/375afb92303c11e79f4996496b137f39>
13. Dreikurs, R., Soltz, V. (2004). *Laimingi vaikai. Iššūkis tėvams*. Vilnius: Vaga.
14. Dudzinskienė, R., Kišonienė, R., Luneckienė, A., Žičkienė, D. (2008). Į pagalbą mokytojui ir mokyklai. Vilnius.
15. Dunn, E.; McLaughlin, K.; Slopen, N.; Rosand, J.; Smoller, J. (2013). *Developmental Timing of Child Maltreatment and Symptoms of Depression and Suicidal Ideation in Young Adulthood: Results From the National Longitudinal Study of Adolescent Health, Depression & Anxiety* (1091-4269), 30, 10, 955-964.
16. East, V., Evans, I. (2008). *Vienu žvilgsniu*. Vilnius.

17. *Elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintys vaikai: ugdymo ir pagalbos teikimo specifika Elgesio ar (ir) emocijų sunkumai arba sutrikimai – kas tai?* 2017 gruodis, Nr. 5 (161) [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 29 d.]. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/tyrimai_ir_analizes/Elgesio%20ir%20emocijų%C5%B3%20sunkum%C5%B3_GALUTINIS.pdf
18. Feldman, D.H. (2003). Cognitive development in childhood // *Lerner Developmental Psychology*, vol. 6 (vol. eds. Lerner, R.M., Easterbrooks, M.A., Mistry, J.). New Jersey: John Wiley & Sons, 195–210.
19. Felner, R.D.; Brand, S., Dubois, D.L.; Adan, A.M.; Mulhall, P.F.; Evans, E. (1995). *Socioeconomic Disadvantage, Proximal Environmental Experiences, and Socioemotional and Academic Adjustment in Early Adolescence: Investigation of a Mediated Effects Model*, *Child Development*, 66, 774–792.
20. Giedraitytė, M., Bieliauskaitė, R. (2006). *Psichologinis atsparumas vaikystėje: sampratos problematika. Psichologija* 34, 7–19.
21. Giedrienė, R., Monkevičienė, O. (1995). *Kodėl nemėli mokykla?* Vilnius: Leidybos centras.
22. Good, T.L., Brophy, J. (2014). *Kas vyksta klasėse. Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra*. [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/nmva/projektai/bendrojo-lavinimo-mokyklu-isivertinimo-instrumentu-kurimas-ir-diegimas/kokybes-vadybos-stiprinimas-bendrojo-lavinimo-mokyklose-modeliu-kurimas/>
23. Gupta, S.; Ford-Jones, E. (2014). *Recognizing and Responding to Parental Mental Health Needs: What Can We Do Now?* *Pediatrics & Child Health* (1205-7088). 19, 7, 357–361.
24. Hawkins, J.D.; Catalano, R.F.; Miller, J.Y. (1992). *Risk and Protective Factors for Alcohol and other Drug Problems in Adolescence and Early Adulthood: Implications for Substance Abuse Prevention*, *Psychological Bulletin*, 112, 64–105.
25. Kišonienė, R., Dudzinskienė, R. (2007). *Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ugdymo turinio individualizavimas*. Vilnius.
26. *LR švietimo įstatymas* (2011) [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105/ZPzOxUEnvH>
27. *Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo samprata* [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/kiti/samprata.pdf>
28. Nasvytienė, D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos*. Vilnius. [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/48329.pdf>.
29. Petty, G. (2007). *Šiuolaikinis mokymas. Praktinis vadovas*. Vilnius.
30. Pivorienė, R.V., Sturlienė, N. (2005). *Mūsų klasė*. Vilnius.
31. Randolph, K., Fraser, M., Orthner, D. (2006). *A Strategy for Assessing the Impact of Time-Varying Family Risk Factors on High School Dropout*, *Journal Of Family Issues*, 27, 7, 933–950.
32. Ramanauskienė, T. Rekomendacijos tėvams ir mokytojams: hiperaktyvus vaikas [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kpsc.lt/files/Main/dokumentai/p8.pdf>.
33. *Rekomendacijos mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje* [žiūrėta 2018 m. spalio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/doc00814420170804052550.pdf>.
34. *Sanglaudos skatinimo veiksmų programos įgyvendinimo ataskaita* (2012) [žiūrėta 2018 m. spalio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/duomenu-mainu-svetaine>.

35. *Sąžininga. Moderni. Atsakinga. Rūpestinga. Teisinga. Tėvystė!* (S.M.A.R.T.) tėvystė <http://www.smarttevyte.lt/> [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.smarttevyte.lt/>
36. *Socialinė pedagogika. Teorija ir praktika* (2005). Vilnius.
37. Švietimo būklės tyrimų apžvalga Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metams ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos rekomendacijų Lietuvai aspektu (2008) [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 14 d.]. Prieiga per internetą: [https://www.smm.lt/uploads/documents/tyrimai_ir_analizes/produktyvus%20mokymasis_galutinis%20\(2\).pdf](https://www.smm.lt/uploads/documents/tyrimai_ir_analizes/produktyvus%20mokymasis_galutinis%20(2).pdf)
38. *Vaiko teisių konvencija* (1995). Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501 [žiūrėta 2018 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.
39. Williams, W.M., Sternberg, R.J. (2002). How parents can maximize children's cognitive abilities // *Handbook of Parenting*, vol. 5, Practical Issues in Parenting (ed. Bornstein, M.H.). Mahwah, NJ, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 169–194.
40. Žukauskienė, R. (2007). *Raidos psichologija*. Vilnius.
41. *Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija* (2014) [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 19 d.]. Prieiga per internetą: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/02/Valstybine-svietimo-strategija-2013-2020_svietstrat.pdf
42. Vondra, J.I. (1990) *Sociological and Ecological Factors* in R.T. Ammerman, M. Hersen (Eds.), *Children at Risk: An Evaluation of Factors Contributing to Child Abuse and Neglect* (149-170). New York: Plenum Press.

MOKINIO STEBĖJIMO LAPAS

Mokinio vardas, pavardė, klasė: _____

Stebėjimo laikotarpis: _____

Dalykas, mokytojas: _____

Pažymėkite po **vieną** skrituliuką kiekvienoje eilutėje.

Mokymosi pasiekimų vertinimas	Taip	Ne
Nepatenkinamas trimestro/pusmečio įvertinimas		
Keli nepatenkinami pažymiai iš eilės		
Keli nepatenkinami kontrolinio darbo įvertinimai		

Pažymėkite po **vieną** skrituliuką kiekvienoje eilutėje.

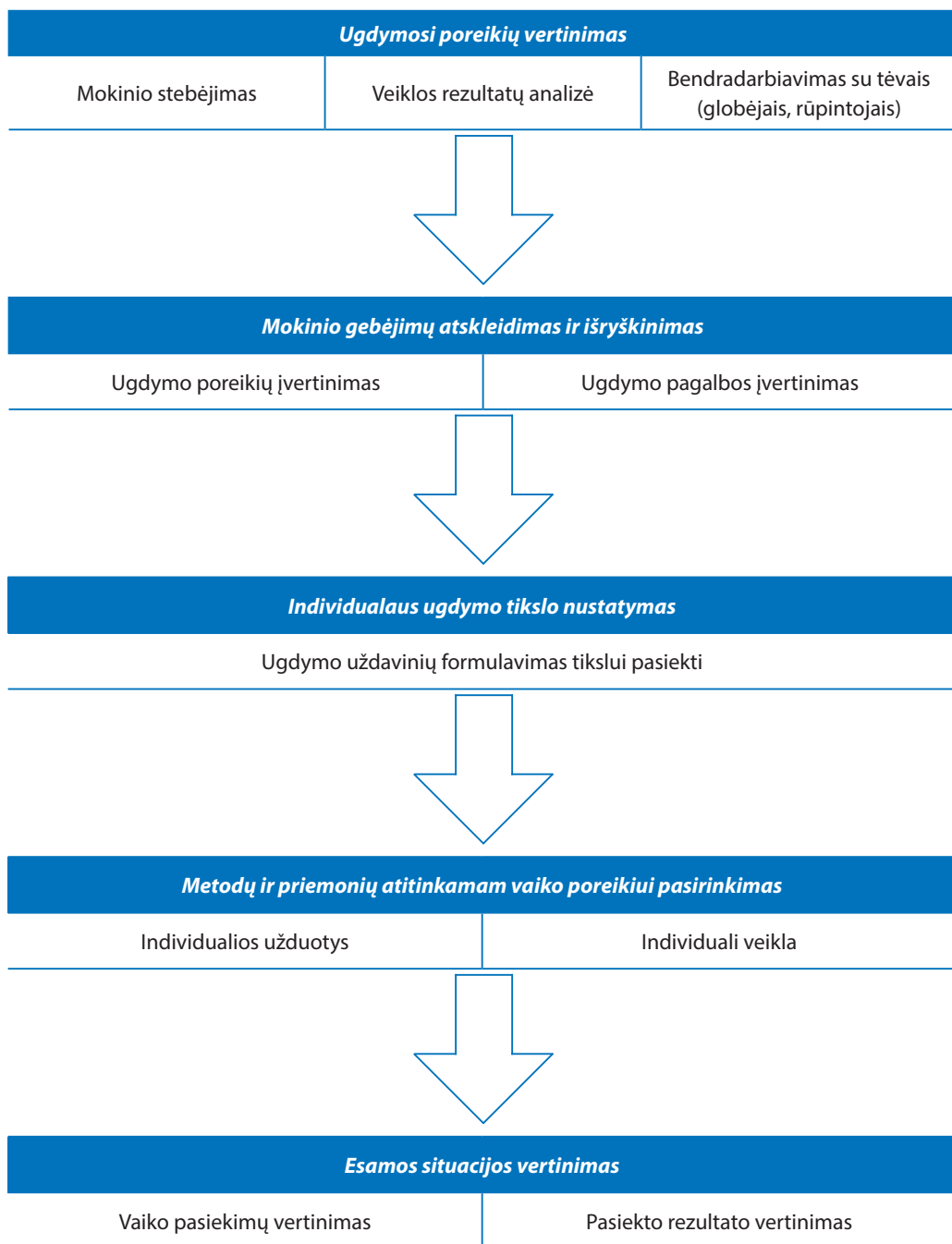
	Problemos nėra (0-1 atvejais)	Nedidelė problema (2-3 atvejais)	Vidutinė problema (4-5 atvejais)	Didelė problema (6 ir daugiau atvejų)
Namų darbų neatlikimas				
Pamokai reikiamų priemonių neturėjimas				
Nusirašinėjimas				
Trukdymas klasės darbui				
Vėlavimas				

	<i>Problemos nėra (0-1 atvejis)</i>	<i>Nedidelė problema (2-3 atvejai)</i>	<i>Vidutinė problema (4-5 atvejai)</i>	<i>Didelė problema (6 ir daugiau atvejų)</i>
<i>Pamokų praleidinėjimas (be priežasties)</i>				
<i>Pamokų praleidinėjimas (su priežastimi)</i>				
<i>Melavimas, išsisukinėjimas</i>				
<i>Keiksmazodžių vartojimas</i>				
<i>Svetimų daiktų savinimasis</i>				
<i>Patyčios (mokinys tyčiojasi iš kitų)</i>				
<i>Patyčios (mokinys patiria patyčias)</i>				
<i>Yra nemėgiamas, atstumtas</i>				
<i>Muštinės</i>				
<i>Miego trūkumas</i>				
<i>Maisto trūkumas</i>				
<i>Kita _____</i>				
<i>Kita _____</i>				

Rekomendacijos mokytojui, švietimo pagalbos specialistui, užpildžiusiam „Mokinio stebėjimo lapą“ ir pažymėjusiam prie problemas:

- „nedidelė problema“ – dirba su mokiniu savarankiškai, o prireikus konsultuojasi su mokyklos švietimo pagalbos specialistais;
- „vidutinė problema“ - apie mokinio problemą (-as) informuoja klasės vadovą, konsultuojasi su švietimo pagalbos specialistais. Klasės vadovas informuoja tėvus (globėjus, rūpintojus);
- „didelė problema“ - apie mokinio problemas informuoja klasės vadovą, ir/ar mokyklos Vaiko gerovės komisiją. Klasės vadovas informuoja tėvus (globėjus, rūpintojus).

INDIVIDUALIOS PAGALBOS MOKINIUI TEIKIMAS

REKOMENDACIJOS MOKYTOJUI DĖL INDIVIDUALAUS UGDYMO PLANO SUDARYMO

1. Individualiame ugdymo plane (toliau - IUP) apibrėžiami veiksmai, kurių mokytojui reikia *papildomai* imtis kasdien diferencijuojant darbą klasėje, kad konkretus vaikas galėtų sėkmingai dalyvauti ugdymo procese, įveikti ugdymosi sunkumus bei pasiekti pažangą.

2. Geriausias Individualaus ugdymo planas yra:

- Planavimo priemonė
- Mokymo priemonė
- Kontrolės priemonė

3. IUP numatyti du arba tris uždavinius, kurie:

- yra konkretūs, pamatuojami, pasiekiami, tinkami, numatytas laikas jiems pasiekti. Uždaviniai dažniausiai gali būti susiję su komunikacijos, raštingumo, matematikos, kūno kultūros, elgesio ir socialinių įgūdžių sritimis.
- yra aiškūs visiems ugdyme dalyvaujantiems asmenims (t.y. suformuluoti aiškia, paprasta, suprantama, be profesinio žargono, kalba, kad ir pats mokinys galėtų pasakyti tėvams (globėjams, rūpintojams): „Šiandien aš išmokau, kaip...“ arba „sužinojau, kad...“).

4. Į ugdymo procesą įtraukiami ir mokiniai, ir jų tėvai (globėjai, rūpintojai) - tarpusavyje bendradarbiaudami siekia tikslų (pvz., uždavinys: „Jonas atsineš į pamokas visas reikalingas knygas ir priemones“. Nors šis uždavinys ir nėra dalykinis, bet mokytojai turėtų žinoti ir padėti mokiniui po kiekvienos pamokos įrašydami, ar jis įvykdė uždavinį, ir, kai tik galima, jį paskatinti, nes tokio uždavinio įvykdymas gali padaryti didelę įtaką berniuko mokymuisi, savigarbai, savarankiškumui ir mokytojų požiūriui į jį.).

5. Svarbu, kad IUP būtų išsamiai aprašyti:

- uždavinių įgyvendinimo metodai,
- aiškiai nurodyti sėkmės kriterijai,
- plano peržiūrėjimo ir patikslinimo data.

6. IUP visada turėtų pabrėžti:

- ką reikia daryti,
- kada tai bus įvykdyta,
- kada peržiūrėta,
- kurie asmenys dalyvaus šiame procese.

7. Individualūs ugdymo planai turi būti:

- darbo dokumentai (o ne tik kad būtų ką formaliai parodyti),
- išdalinti ir naudojami visų su vaiku dirbančių specialistų,
- visada laikomi „po ranka“.

8. IUP turi skaityti, nagrinėti ir periodiškai, atsižvelgdami į numatytą plane datą, peržiūrėti ir patikslinti visi ugdymo proceso dalyviai: mokytojai, pagalbos specialistai, tėvai (globėjai, rūpintojai), patys mokiniai.

Individualaus ugdymo planas (formos pavyzdys)		
Mokinio vardas, pavardė: Klasė: Data:	Plano pradžios data: Peržiūros data: IUP Nr.:	Problema: Stiprybės: Mokytojas:
Uždaviniai:	Klasėje taikytinos strategijos:	Tėvų (globėjų, rūpintojų) vaidmuo:
Sėkmės kriterijai:	Ištekliai:	Suderinta:
		Koordinatorius:
		Tėvai (globėjai, rūpintojai):
		Mokinys:
		Data:

Individualaus ugdymo planas (esant mokymosi sunkumams, pavyzdys)

Mokinio vardas, pavardė: Klasė: 2 Amžius: 8 m. Data:	Plano pradžios data: Peržiūros data: IUP Nr.:	Problema: raštingumas Stiprybės: mėgsta skaityti ir klausytis jam skaitomų knygų Mokytojas:
Uždaviniai: ✓ atsakyti į klausimus, remiantis tekstu: ○ žodžiu; ○ atliekant pratimus, kuriuose reikia įrašyti pasirinktą atsakymą; ○ trumpais sakiniais raštu. ✓ kasdien dalyvauti skaitymo pratybose ir kiekvieną savaitę perskaityti 3 knygas iš „mėlynosios dėžės“ (mokomųjų priemonių, žaislų, skaitinių rinkinių). ✓ taisyklingsiau rašyti žodžius ✓ rašyti įskaitomų, spartesniu tempu	Klasėje taikytinos strategijos: ✓ sudaryti x daug progų sekti mokytojo skaitomą tekstą ✓ tikrinti, kaip suprato užduodamus klausimus. ✓ skatinti naudotis esminių žodžių žodynu ir ant sienos pakabinta su tema susijusių žodžių plakatu. Taikyti „Pažiūrėk – Uždenk – Parašyk – Pasitikrink“ rašybos mokymosi metodą. ✓ girti už taisyklingą rašybą. ✓ tiksliai apibrėžti, kiek x turės parašyti per pamoką, ir reikauti, kad raštas būtų įskaitomas (reikia didžiulių pastangų parašyti 50 žodžių). ✓ duoti rašiklį, jei bus pametęs/pamiršęs savo. ✓ kur galima, taikyti kitus užrašymo metodus: diagramas, plakatus, garso įrašus, teksto spausdinimą kompiuteriu.	Tėvų (globėjų, rūpintojų) vaidmuo: ✓ nuolat skaitykite: pirmadieniais, trečiadieniais, ketvirtadieniais – 15 minučių po arbatos pertraukos X turėtų jums skaityti arba jūs jam. Kalbėkitės apie perskaitytą tekstą: Kokia dalis tau labiausia patiko? Ką darytum, jei...?” ✓ penktadienio vakare sudarykite rytojaus pirkinį sąrašą – padėkite vaikui taisyklingsiai parašyti.
Sėkmės kriterijai: 1. Atliks pirmąsias tris mokymo plano užduotis (80 proc. be klaidų) 2. Kiekvieną savaitę perskaitys tris knygas ✓ taisyklingsiai parašys 100 esminių žodžių. ✓ per mokomojo dalyko pamokas užbaigs užduotis raštu, ir jos bus įskaitomos.	Išteklių: ✓ vadovėliai, kurių reikalauja ugdymo planas. ✓ skaitinių knygos iš „mėlynosios dėžės“ ✓ „kalbančios knygos“ (įrašytos, garsinės knygos), kurias galima pasiskolinti namo. ✓ rašymo pratybų lapai. ✓ esminių žodžių žodynas ir „Pažiūrėk – Uždenk – Parašyk – Pasitikrink“ knyga.	Suderinta: Koordinatorius: Tėvai (globėjai, rūpintojai): Mokinys: Data:

MOKYTOJO INDIVIDUALAUS POKALBIO SU TĖVAIS (GLOBĖJAI, RŪPINTOJAI) APRAŠYMAS

Pokalbio data, vieta _____

Dalyviai:

Tėvai (globėjai, rūpintojai) (vardas, pavardė) _____

Mokytojas (vardas, pavardė) _____

Problema:

Problemos įvardinimas ir apibūdinimas (mokytojo požiūriu): _____

Problemos apibūdinimas (tėvų (globėjų, rūpintojų) požiūriu): _____

Siūlomi problemos sprendimo būdai:

Tėvų (globėjų, rūpintojų) _____

Mokytojo _____

Priimti susitarimai, įsipareigojimai, nurodant įsipareigojimų įvykdymo laikotarpį:

Tėvai (globėjai, rūpintojai): _____

Mokytojas: _____

Numatomo susitikimo data ir laikas: _____

Pokalbio dalyvių parašai:

Parašas

vardas, pavardė

Parašas

vardas, pavardė

BENDRADARBIAVIMO SU MOKINIO TĖVAIS (GLOBĖJAI, RŪPINTOJAI) GAIRĖS

Pokalbio su tėvais (globėjais, rūpintojais) (pranešimo tėvams (globėjams, rūpintojams)) principai:

- Kalbėtis su tėvais (globėjais, rūpintojais) pageidautina mokytoji, klasės vadovui ar švietimo pagalbos specialistui, su kuriuo yra geresnis tėvų (globėjų, rūpintojų) kontaktas, kuris geba diplomatiškai, o kartu ir empatiškai bendrauti, kad pirmojo pokalbio metu neišprovokuotų konflikto su tėvais (globėjais, rūpintojais) ir nenutrauktų bendravimo, nes bendradarbiavimas ateityje bus apsunkintas.
- Tėvai (globėjai, rūpintojai) – mokytojo, specialisto padėjėjai. Remiantis tėvų (globėjų, rūpintojų) turima informacija apie savo vaiką ir jų patirtimi, siekti įgalinti ir įtraukti tėvus (globėjus, rūpintojus) į pagalbos vaikui teikimą. Pokalbio su tėvais (globėjais, rūpintojais) metu būtina aptarti (tėvų (globėjų, rūpintojų) ir mokytojo požiūriu): *ką vaikas gali, sugeba? ko vaikas negali, nesugeba? kas kelia nerimą? kokios problemos kyla namuose, mokykloje, darželyje? kaip buvo mėginta spręsti problemas?*
- Gerbti tėvų (globėjų, rūpintojų) poreikius, nuomonę ir jausmus (**nekalbėti tėvams** (globėjams, rūpintojams) apie vaiką, bet **kalbėtis** su tėvais (globėjais, rūpintojais) apie vaiką, t.y. – mokytoji ir tėvams (globėjams, rūpintojams) apsisiekti nuomonėmis, įžvalgomis, jausmais).
- Vaiko individualią raidą apibūdinti „jo paties“ atžvilgiu, o ne charakterizuoti teorinių normų atžvilgiu.
- Akcentuojant ugdymo problemas jas sieti su vaiko galiomis ir sunkumais. **Atminti, kad bet kokia ugdymosi nesėkmė – tai objektyvus vaiko gebėjimų ir formalijų reikalavimų konfliktas.**
- Minimizuoti tėvų (globėjų, rūpintojų) kaltės jausmą. Vaiko ugdymosi sunkumai neturi nieko bendra su šeimos ar vaiko asmenine ar socialine verte.
- Nesieti vertinimo rezultatų su tolimesniu vaiko raidos ir ugdymosi perspektyva. Kalbėti esamuoju laiku (negąsdinti, nemoralizuoti).
- Neatimti iš tėvų (globėjų, rūpintojų) vilties, tačiau, kita vertus, neskatinėti ir nepastiprinti nerealių siekių ir lūkesčių. Nemeluoti (praeis, išaugs ir kt.). Orientuoti į realią pagalbą vaikui (anksčiau ar vėliau, bet visada būna pažanga).
- Empatiškumas – gebėti jausti tėvų (globėjų, rūpintojų) reagavimo būdą, jų išgyvenimus ir atsižvelgti į tai. Natūralu, kad tėvams (globėjams, rūpintojams) gali kilti įvairūs jausmai: neigimas, agresija, pyktis, baimė, neviltis, abejonės, kaltės jausmas ir kt., todėl reikia **gebėti „atsisėsti į tėvų (globėjų, rūpintojų) kėdę“** ir įsivaizduoti bei pajusti, kokios informacijos, kokio santykio ir bendravimo su jumis ir jūsų vaiku norėtumėte jūs patys.
- Individualizuotas pranešimo pobūdis (atsižvelgiant į tėvų (globėjų, rūpintojų) išsilavinimą, informuotumą, lūkesčius ir kt.).
- Tėvams (globėjams, rūpintojams) suprantama ir nežeidžiančia terminologija pristatyti ir aptarti vaiko sunkumus ir problemas.
- Kantriai aiškinti tėvams (globėjams, rūpintojams), kad vaiko sunkumų, problemų, gebėjimų įvertinimo mokyklos Vaiko gerovės komisijoje (o jei yra poreikis ir PPT/ŠPT) tikslas visada yra vaiko gerovė, o laiku neatpažintos ir neįvertintos problemos ir atsiranda tada, kai tuščiai leidžiamas laikas, laiku neatpažįstama arba per ilgai nekreipiama dėmesio į nerimą keliančius dalykus: vaikų elgesio, emocines problemas, mokymosi sunkumus (pvz. vaikas mokomas to, kas jam per sunku).
- Nuolatinės grįžtamosios informacijos iš tėvų (globėjų, rūpintojų) siekimas (ką ir kaip tėvai (globėjai, rūpintojai) suprato apie problemas, ugdymo formas, pagalbos organizavimą ir kt.).

Galimi bendradarbiavimo trukdžiai / sunkumai / barjerai:

- Tėvams (globėjams, rūpintojams) netinkamas susitikimo laikas (iš anksto nesuderinama, apie susitikimo būtinybę pranešama per vėlai). Geriausiai, kad tas laikas būtų pastovus ir patogus tėvams (globėjams, rūpintojams).
- Mokytojai ir specialistai apie vaiko mokymosi sunkumus ir teikiamą pagalbą turėtų kalbėti suprantama tėvams (globėjams, rūpintojams) kalba, nevartoti profesinio žargono.
- Pasyvus tėvų (globėjų, rūpintojų) požiūris į vaiko situaciją (atskleidžia nuostatas į savo, kaip tėvų (globėjų, rūpintojų), vaidmens nuvertinimą bei specialistų išaukštinimą, dominavimą).
- Galimos grėsmės: atsakomybės perkėlimas kitam, pataikavimas tėvams (globėjams, rūpintojams), sudėtingų šeimų vengimas, atsiribojimas nuo bendradarbiavimo.

POKALBIO SU TĖVAIS (GLOBĖJAIS, RŪPINTOJAIS) IŠANKSTINIS PLANAS

Mokykla:

Adresas:

Tel. nr.

Mokino vardas, pavardė

Data, laikas:

Mokytojo vardas, pavardė

Mokymasis šiais metais	✓ Kokių svarbių rezultatų, Jūsų manymu, vaikas pasiekė šiemet/ per laikotarpį nuo paskutiniojo pokalbio?
	✓ Jeigu Jūsų lūkesčiai neatitinka rezultatų, kokios, Jūsų nuomone, galėtų būti priežastys?
	✓ Ką galėtumėte pasakyti apie vaiko domėjimąsi mokymusi ugdymo įstaigoje?
	✓ Kaip vertinate vaiko darbą pagal pasikeitimus rezultatus?
	✓ Kas jums, kaip tėvui / motinai padėtų susidaryti aiškesnį vaizdą apie savo vaiko mokymąsi?
Santykis su draugais, suaugusiais žmonėmis, mokykla	✓ Kaip vertinate savo vaiko santykį su draugais? Su suaugusiais?
	✓ Ar pasikeitė Jūsų vaiko požiūris į mokyklą nuo paskutiniojo mūsų pokalbio?
	✓ Gal turite pasiūlymų, kaip gerinti esamą padėti?
	✓ Gal turite pasiūlymų, į ką reikėtų atkreipti dėmesį ateityje? Kitais metais?
	✓ Kaip, Jūsų manymu, mes galėtume bendradarbiauti ateityje?
	✓ Gal turite pasiūlymų, kaip pagerinti mūsų mokyklą kaip visumą?
Pasirinktinai	✓ Kokius dar kitus dalykus apie vaiką, mokyklą norėtumėte aptarti?

Šaltinis: *Inkliuzinis ugdymas ir komandinė pagalba mokiniui* (2011). SPPC.

APSAUGINIAI VEIKSNIAI

Apsauginiai veiksniai, kuriuos mokytojas mato pamokos metu:

- mokinys gali susikaupti ir išlaikyti dėmesį;
- mokinys atlieka klasėje skiriamas užduotis;
- mokinys atlieka namų darbus;
- mokinys atsineša reikalingas priemones;
- mokinys užduoda klausimus mokytojai;
- mokinys pakviestas atsakinėti sugeba atsakyti į mokytojo pateiktus klausimus;
- mokinys įsitraukia į grupines užduotis;
- mokinys įsigilina į dalykus, atkakliai siekia tikslo.

Apsauginiai veiksniai, kuriuos gali stebėti klasės vadovas ir/ar švietimo pagalbos specialistai:

Su mokymusi susiję veiksniai:

- mokinys turi mėgstamų ugdymo dalykų;
- mokinys mokosi nors vieną dalyką gerai;
- pasiekimai atitinka mokinio galimybes;
- noriai eina į mokyklą;
- geba didžiuotis ir / ar pasidžiaugti atliktu darbu, veikla;
- turi patinkančių dalykų / domėjimosi sričių;
- mokinys yra apsisprendęs, kurios krypties studijas rinksis;
- mokinys tikslingai pasirinkęs modulius, susijusius su būsima profesija / studijų kryptimi.

Socialinės kompetencijos:

- mokinys turi draugą(-ų) mokykloje ar už mokyklos ribų;
- mokinys pertraukų metu bendrauja su kitais mokiniais;
- gali suplanuoti ir įgyvendinti nedidelius projektus ar veiklas su draugais;
- yra priimamas bendraamžių, jaučiasi klasės ir mokyklos bendruomenės nariu;
- yra mandagus (pasisveikina, padėkoja, atsiprašo, atsiklausia);
- išreiškia savo nuomonę arba pasako apie jam nerimą keliančius dalykus;
- pagarbiai elgiasi su suaugusiais;
- palaiko gerus santykius bent su vienu mokytoju, mokyklos personalo atstovu;
- pakeitęs mokyklą ar klasę lengvai adaptavosi.

Asmeninės kompetencijos:

- geba reikšti teigiamas emocijas (džiaugsmą, susižavėjimą, pasitenkinimą);
- geba valdyti susierzinimą ir pyktį;
- geba pajuokauti apie kitus ir save;
- geba įžvelgti gerus dalykus sudėtingose, sunkiose situacijose;
- valingas, pasirinktą darbą ar veiklą atlieka iki galo;
- pasitiki savimi;
- teigia turintis gabumų ir teigiamų bruožų;
- adekvačiai save vertina (savęs vertinimas atitinka realius jo gebėjimus ir pasiekimus);
- jaučiasi gerai dėl savo išvaizdos;
- prireikus, mokinys kreipiasi pagalbos į suaugusius / sugeba gauti socialinį palaikymą;
- mokinys priima pagalbą iš mokinių ar/ar suaugusiųjų.

Dalyvavimas, įsitraukimas į socialines veiklas:

- lanko neformaliojo švietimo veiklas mokykloje ar už mokyklos ribų, (choras, sportas ir pan.);
- yra vaikų ir/ar jaunimo visuomeninės organizacijos narys;
- turi pareigų mokykloje (pvz. klasės seniūnas, dalyvauja mokyklos mokinių tarybos veikloje, atstovauja klasę, mokyklą ir pan.);
- prisideda prie klasės, mokyklos renginių organizavimo, įgyvendinimo.

Šeimos apsauginiai veiksniai (tėvai (globėjai, rūpintojai)):

- lydi vaiką į mokyklą, jei reikia spręsti iškilusias vaiko problemas;
- domisi vaiko ugdymu ir pasiekimais mokykloje (skaito elektroninį dienyną, atliepia į mokytojų laiškus ir pan.);
- ateina į tėvų susirinkimus;
- dalyvauja klasės bei mokyklos bendruomenės renginiuose;
- kiek yra žinoma, su vaiku bendrauja šiltai ir draugiškai;
- žino, kur, su kuo ir kaip mokinys leidžia laisvalaikį;
- pažįsta, žino vaiko draugus;
- namuose mokinys turi darbo vietą, kur jis gali mokytis;
- mokinys gali ir kviečia draugus į namus;
- mokinys noriai ir pozityviai dalinasi apie šeimos gyvenimą ir įvykius (pvz. atostogų patirtis, laisvalaikį su tėvais (globėjais, rūpintojais) ir kt.).

AKTYVUMO SUNKUMŲ TURINČIŲ MOKINIŲ UGDYMO REKOMENDACIJOS

Mokyklinės aplinkos pritaikymas:

- Sutvarkykite kabinetą ar kitą patalpą taip, kad aplinka kuo mažiau blaškytų dėmesį.
- Vaiką sodinkite tokioje klasės vietoje, kur yra mažesnis kontaktas su kitais vaikais, pro kurią yra mažiau mokinių vaikstoma. Vieta turi būti patogi tiesioginiam vaiko ir mokytojo kontaktui.
- Per kiekvieną pamoką organizuokite įvairias veiklos rūšis, judėjimo reikalaujančias užduotis kaitaliokite su sėdimu darbu.
- Pamokų metu leiskite naudotis atramine medžiaga (vadovėliu, kortelėmis su užrašytomis ar pavaizduotomis taisyklėmis, klausimais, pavyzdžiais). Padėkite vaikui išsaugoti tvarkingą darbo vietą, įpratinkite ant suolo dėti tik reikmenis, reikalingus užduočiai atlikti. Jeigu galite, pasitelkite klasės draugų pagalbą.
- Tekstą pateikite stambiu šriftu, plačiu intervalu, venkite medžiagos pertekliaus puslapyje.
- Įtraukite mokinį į socialinę veiklą (įvairius būrelius, jaunimo organizacijas) - tai padės ugdyti socialinius įgūdžius ir kels jo savivertę. Pirmenybę teikite veiklai, kuri turi kuo mažiau konkurencijos elementų: plaukimui, važiavimui dviračiu, karate, nes šiems vaikams prasčiau sekasi komandiniai žaidimai.
- Skirkite vaikui specialią įpareigojimą, kad kiti galėtų jį palankiai įvertinti, o vaikas galėtų ugdytis teigiamą savęs vaizdą.

Bendravimo įgūdžių ir santykių gerinimas:

- Užmegzkite ir išlaikykite pozityvų kontaktą su vaiku, sudarykite sąlygas bendradarbiavimui.
- Mąstykite pozityviai, nes tik tada kyla noras padėti vaikui įveikti sunkumus ir atsiranda pasitikėjimas savimi.
- Atpažinkite savo jausmus ir valdykite juos. Nemalonios emocijos, pvz., pyktis, baimė, nusivylimas gali pakenkti bendravimui. Jeigu patiriate šiuos jausmus arba pastebite, kad įsitempiate bendraudamas su vaiku, stabtelėkite ir atkreipkite dėmesį į tai, kas vyksta.
- Taikykite „tylos“ metodą stipriam susierzinimui įveikti (pvz. nueikite nusiraminti, lėtai suskaičiuokite iki 10 ir pan.).
- Kuo rečiau vartokite žodį „Ne“. Dauguma aktyvumo ir dėmesio sunkumų turinčių vaikų šį žodį girdi taip dažnai, kad nekreipia dėmesio į jį tol, kol daug kartų nepakartojamas.
- Prisiminkite, kad šiuos vaikus lengva sutrikdyti. Stresas, spaudimas ir nuovargis lengvai gali paskatinti netinkamą elgesį.
- Paskatinkite vaiką nesivaržyti paprašyti pagalbos, nes dauguma iš jų nelinkę jos prašyti. Pagalbos jiems reikia daugiau ir ilgesnį laiką negu kitiems vaikams.

Kaip skirti užduotis?

- Duokite po vieną užduotį vienu metu. Nurodymai turi būti aiškūs ir glausti – laikykitės vieno sakinio taisyklės.
- Skirdami užduotis žodžiu, palaikykite akių kontaktą, kalbėkite lėtai. Kai ką nors sakote vaikui, atkreipkite dėmesį tokiomis frazėmis „Tai svarbu“, „Klausyk atidžiai“. Jeigu vaiko dėmesys nukrypo, grąžinkite prie pradėtos užduoties: „Žiūrėk, tu dabar dirbi čia, tęsk pradėtą darbą“.

- Įsitikinkite, kad prieš pradėdamas užduotį, vaikas ją gerai suprato. Jei reikia – pakartokite užduotį ramiu balsu. Skatinkite vaiką žodžiu pasakyti, ką reikės padaryti – iš pradžių mokytojui, paskui – tyliai sau pačiam.
- Suteikite vaikams galimybę su nauja užduotimi ar reikalavimais susipažinti ir žodžiu, ir raštu.
- Duokite vaikui daugiau laiko atlikti kai kurias užduotis.
- Supaprastinkite sudėtingas užduotis, išskaidykite jas dalimis, pateikite jas etapais, kad užduočių instrukcijos būtų lengvai suvokiamos, pvz., nurašyti sakinius; pabraukti; perskaityti, ką pabraukė; atsakyti į klausimą ir pan.
- Paaiškinkite vaikui užduoties atlikimo ypatybes (veiksmų eiliškumą, kiekvieno veiksmo esminius bruožus, veiksmų svarbą ir t.t.).
- Kontroliuokite užduočių apimtį: darbo duokite tiek, kiek vaikas pajėgus atlikti, gerai apgalvokite namų darbų apimtį.
- Jei reikia skirti dvi užduotis, pirma prašykite atlikti tą, kuri vaikui mažiau patinka, o po to – mėgstamąją. Sudėtingesnes mokomąsias užduotis pateikite ryte, kol darbingumas geriausias.
- Užduočių vykdymo metu stenkitės rasti galimybę poilsiui (pertraukai).
- Sudarykite sąlygas, kad vaikas sugebėtų atsakyti į mokytojo klausimus (sudėtingesnius klausimus pateikite raštu, leiskite apgalvoti atsakymą, tik po to paprašykite garsiai atsakyti į klausimą).
- Pirmiausiai mokykite tos veiklos, kurioje vaikas patiria nesėkmę, pvz., jei jis labai neatidus, rašydamas diktantą, tai jį atskirai reikia mokyti nuoseklaus šios veiklos būdo (išklausti sakinį, užrašyti, perskaityti, vėliau patikrinti, ar nepraleistos raidės, ar nėra gramatinių bei sintaksės klaidų). Mokyti tol, kol toks veiklos būdas taps įgūdžiu.
- Kai vaikas įsitraukęs į užduotį, nereikėtų jam trukdyti. Neskubėkite tikrinti, nes tai blaško dėmesį. Prieiti ir patikrinti darbą reikia tik pastebėjus, kad vaikas užbaigė užduotį arba užduotis neįveikiama ir jam reikia pagalbos.
- Tikrinkite mokinio žinias, o ne dėmesingumą.
- Galite susitarti, kad vaikas turėtų kasdieninių užduočių ir elgesio įvertinimo sąsiuvinį (jei manote, kad tai reikalinga), kuriame mokytojas įvertina kiekvieną pamoką pagal keletą kriterijų (kaip buvo atlikti namų darbai, kaip sekėsi dirbti individualiai, kaip elgėsi su klasės draugais ir pan.). Tėvai (globėjai, rūpintojai) turi tikrinti įrašus kasdien ir iš anksto su vaiku aptarti, kaip bus reaguojama į pranešimus (tiek į pagyrimus, tiek į pastabas). Taip vaikas mokosi suprasti, kaip vienokį ar kitokį jo poelgį vertina suaugusieji, kokį elgesį laiko tinkamu.
- Kai to reikia, modifikuokite užduotis. Pasitarkite su specialiaisiais pedagogais, psichologais, kad nustatytumėte stipriąsias ir silpnąsias vaiko puses.

Vaiko elgesio keitimas ir pasitikėjimo didinimas:

- Siekdami išlaikyti nuoseklumą ir išvengti spontaniškų reakcijų, iš anksto numatykite klasės elgesio valdymo būdus ir priemones, paskatinimus už tinkamą elgesį ir nuobaudas už netinkamą elgesį. Aptarkite ir suderinkite juos su ugdymo įstaigos administracija bei tėvais (globėjais, rūpintojais).
- Taisykles nuosekliai taikykite ir nuolat jas priminkite.
- Kai vaikas pažeidžia taisykles, išlikite ramus, nediskutuokite, nesiginčydami nurodykite netinkamą elgesį. Nuobauda (pasekmė) už netinkamą elgesį turi būti tinkamai parinkta, atitinkanti prasižengimą (nei per griežta, nei per menka, pvz. atitaisyti padarytą žalą).
- Kad kiltų savivertė, dažniau skatinkite ir girkite, o ne kritikuokite ir bauskite (skatinimų ir bausmių santykis turėtų būti 8:1). Stenkitės visuomet pastebėti pageidaujamą vaiko elgesį ir iš karto pagirkite

(ar kitaip paskatinkite) už tai. Impulsyvūs ir hiperaktyvūs vaikai mažiau reaguoja į žodinius pagyrimus. Veiksmingesnis fizinis prisilietimas, specialios privilegijos ar materialiniai apdovanojimai, atitinkantys vaiko amžių. Sveiką vaiką nepatartina dažnai materialiai apdovanoti, tačiau sunkumų turinčiam vaikui tai gali būti efektyvus būdas.

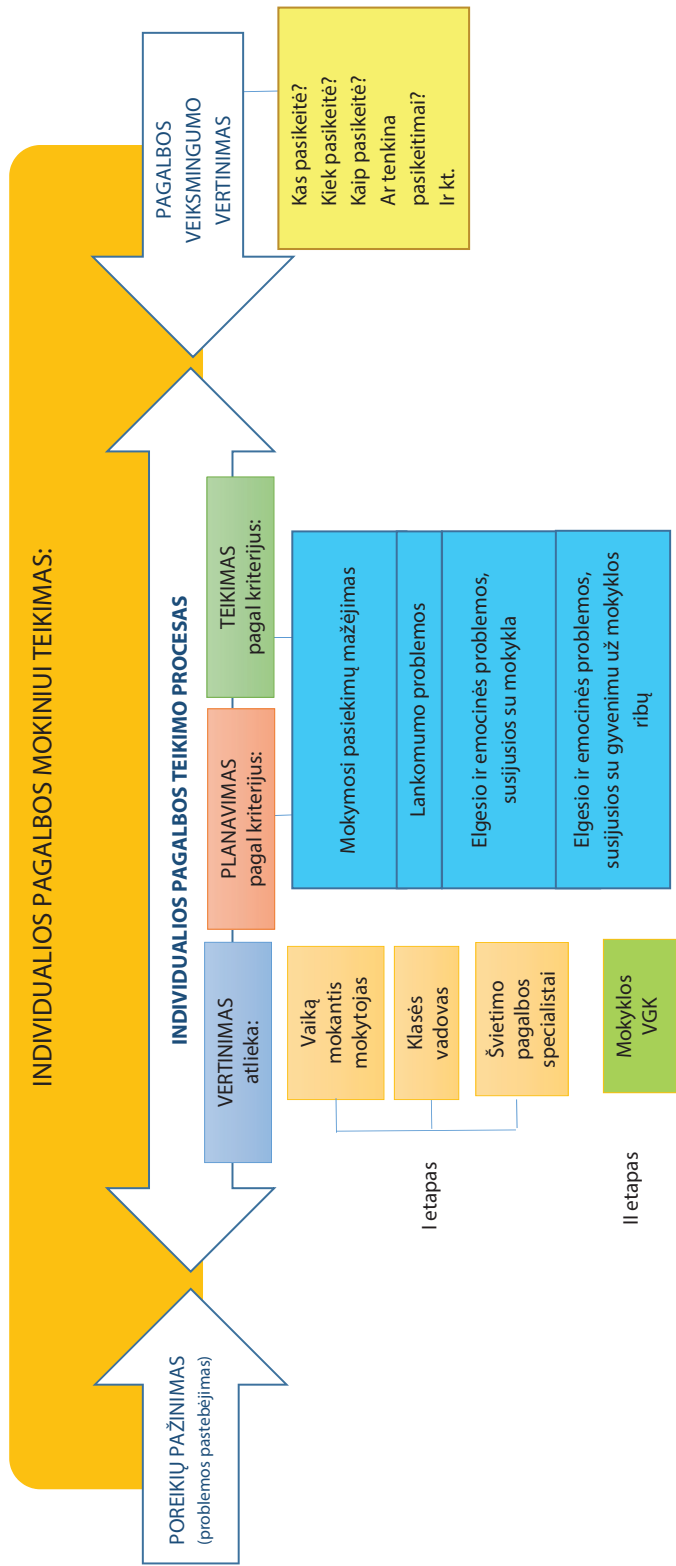
- Mokykite vaiką apdovanoti (paskatinti) patį save. Mokykite teigiamai apie save kalbėti (pvz., „Tu buvai dėmesingas visą pamoką. Kaip tu tai vertini (kaip jautiesi)?“ Tai skatina vaiką teigiamai, pozityviai galvoti apie save.
- Kontroluokite vaiką, tačiau, kai jis parodys, kad gali būti savarankiškas, pastiprinkite jo kompetenciją ir leiskite veikti pačiam.
- Venkite pašaipos ir kritikos. Prisiminkite, kad hiperaktyvūs vaikai dažnai nesusivaldo, prastai kontroliuoja savo elgesį.
- Bendradarbiaukite su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais), ugdymo įstaigos specialistais, koordinuokite pastangas ir dalinkitės pasiekimais.
- Dažnai mokytojai nusivilia tuo, kad vaikas nesikeičia taip greitai, kaip jie norėtų, ir toks nusivylimas sukelia pyktį. Pasistenkite nusiraminti, išsaugoti humoro jausmą. Svarbu atsikratyti pykčio, nusivylimo, atstūmimo ir kitų nemalonių jausmų, kurie tą dieną kilo dėl vaiko judrumo ir blogo elgesio. Atleiskite vaikui už tai, kad jis yra sutrikęs ir ne visada gali kontroliuoti savo elgesį. Atleiskite sau už padarytas klaidas, už tai, kad nesusivaldėte ar bendraudami su vaiku kažko nepastebėjote.

Savikontrolės ugdymas, kuris padeda vaikui pačiam planuoti ir nuosekliai atlikti užduotis. Tai vyksta keliais etapais:

- Suaugęs žmogus (ar mokinio bendraamžis) nuosekliai atlieka užduotį, garsiai komentuodamas atliekamus veiksmus;
- Vaikas atlieka tą pačią užduotį, vadovaudamasis suaugusiojo instrukcija;
- Vaikas atlieka tą pačią užduotį, pats sau šnibždėdamas instrukciją;
- Vaikas atlieka tą pačią užduotį, vadovaudamasis vidine kalba.

Šaltinis: Ramanauskienė T. *Rekomendacijos tėvams ir mokytojams: hiperaktyvus vaikas* <http://www.kpsc.lt/files/Main/dokumentai/p8.pdf>

INDIVIDUALIOS PAGALBOS MOKINIUI, TURINČIAM UGDYMOSI
POREIKIŲ DĖL NEPALANKIŲ APLINKOS VEIKSNIŲ, TEIKIMO SCHEMA

UŽRAŠAMS

This image shows a full page of blank, lined paper. It features approximately 20 horizontal blue lines spaced evenly across the page, typical of notebook or composition paper. The lines are thin and light blue, set against a plain white background. There is no handwriting, printed text, or other markings on the page.

UŽRAŠAMS

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

